

*MASTER
NEGATIVE
NO. 92-80514-14*

MICROFILMED 1992

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES/NEW YORK

as part of the
"Foundations of Western Civilization Preservation Project"

Funded by the
NATIONAL ENDOWMENT FOR THE HUMANITIES

Reproductions may not be made without permission from
Columbia University Library

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright law of the United States -- Title 17, United States Code -- concerns the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material...

Columbia University Library reserves the right to refuse to accept a copy order if, in its judgement, fulfillment of the order would involve violation of the copyright law.

AUTHOR:

WIEGANDT, MAX

TITLE:

DE METAPHORARUM
USU QUODAM...

PLACE:

WINTERBERG

DATE:

1910

Master Negative #

92-80514-14

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

870D

Z8

v. 1

Wiegandt, Max: De metaphorarum usu quodam Ciceroniano.
Rostock 1910: Winterberg. 73 S. 8°

Rostock, Phil. Diss. v. 23. Juli 1910, Ref. Helm

[Geb. 29. April 88 Schwerin i. M.; Wohnort: Rostock; Staatsangeh.: Meck-
lenburg-Schwerin; Vorbildung: Gymn. Schwerin Reife O. 06; Studium:
Rostock 2, München 1, Berlin 1, Rostock 4 S.; Rig. 20. Juli 11.] [U 11. 4182

Vol. of theæ s.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35 mm

REDUCTION RATIO: 11 x

IMAGE PLACEMENT: IA IIA IB IIB

DATE FILMED: 3-26-92

INITIALS M.D.C.

FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

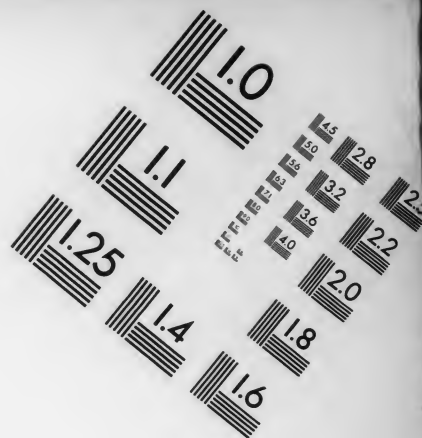
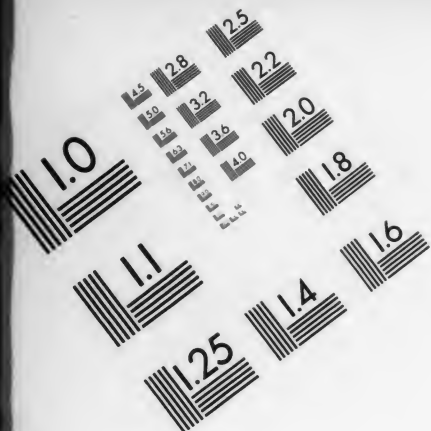

AIM

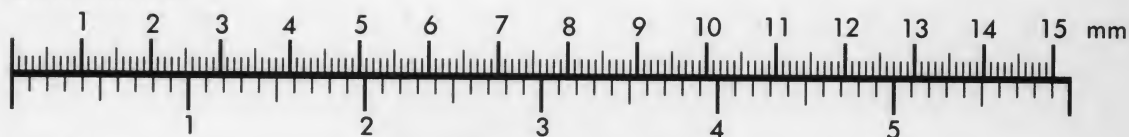
Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

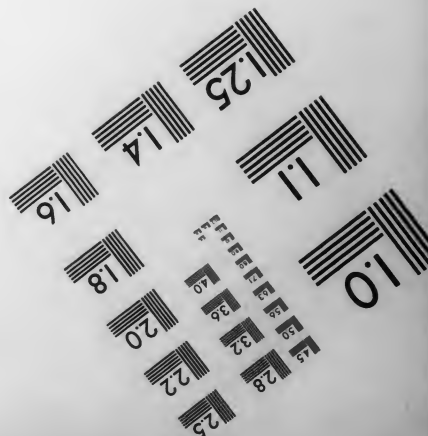
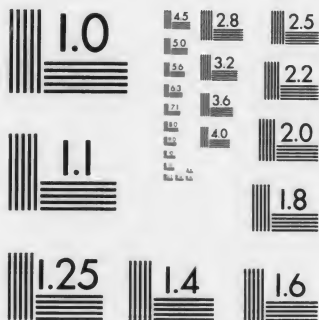
301/587-8202

Centimeter

Inches

MANUFACTURED TO AIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

no 4

DE METAPHORARUM
USU QUODAM CICERONIANO.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM AMPLISSIMO PHILOSOPHURUM ORDINI IN
ACADEMIA LITTERARUM ROSTOCHIENSI AD SUM-
MOS IN PHILOSOPHIA HONORES RITE IMPETRANDOS

TRADIDIT

MAX WIEGANDT

MEGALOPOLITANUS

1888

ROSTOCHII
TYPIS H. WINTERBERGII
MCMX.

De dissertatione probanda ad ordinem philosophorum
rettulit R. Helm, prof. ordin.

Examen rigorosum habitum est die XX. mens. Jul.
anni MCMX.

Matris Memoriae

. s .

Quamquam multa per saecula nemo nisi ille, qui Ciceronis genus dicendi imitatus erat, sibi merito puram atque elegantem dictionem Latinam vindicare putabatur, tamen adhuc nondum continua dissertatione quaesitum est, quae essent proprietates huius sermonis. Quae ut quaestio fieret, Norden nuper postulavit¹ et idem nonnullas rationes proposuit, quae disputantibus observandae essent. Quo ex numero mihi id praecipue summae gravitatis videtur esse, ut in investigandis auctoribus, quos Cicero secutus sit, a Graecis potissimum scriptoribus proficiscamur,² cum et eorum operum Latinorum, quae ante Ciceronem pedestri oratione composita sunt, perpaucae nobis restent reliquiae et eius ipsius temporibus ingens ille fluctus Graecarum litterarum totam Italiam perfuderit. Norden autem haec praecepta iis inprimis dedit, qui de orationum genere dicendi agunt. Atqui quaerentibus nobis, num Cicero priorum scriptorum rationem dicendi imitatus sit, ea praecipue opera illius consideranda sunt, quorum argumenta a prioribus accepit: philosophici et rhetorici libri, cum in iis nimirum oratio quoque maxime colorata sit priorum modo dicendi.³ Quorum dictionem cum ipsam contemplari tum comparare cum sermone eorum, quorum ex scriptis Cicero argumenta hausit, primum nostrum erit.

At ne nimio munere suscepto quaestio singulis de rebus haud satis accurata fiat, et rhetorica praecipue scripta considerare, ex ceteris autem nonnullos locos similes solum excerpere satis habebimus — praesertim

¹) Antike Kunstprosa, Lips. 1898, I 212 sqq.

²) ibid. 214 sq.: „Es müssen die griechischen Redner herangezogen werden: denn ihnen verdankt er das Beste, wie er selbst überall eingesteht und wie auch seine begeistertsten Bewunderer in alter und neuerer Zeit zugegeben haben.“ cf. Quintil. inst. or. X 5,2.

³) cf. Cic. de opt. gen. or. 14. [p. 13].

cum haud difficile sit illa, quae hac quaestione invenerimus, ad ceterorum quoque scriptorum orationem cognoscendam adhibere —, et de metaphoris solum fusius agemus, quippe quae figura, id quod inter omnes fere rhetores antiquos constat,⁴ pulcherrimus ornatus orationis sit.

Restat, ut nonnulla dicamus de via, quam ingressuri sumus. Eorum, qui de tropis disseruerunt, magna, quin etiam maxima pars id solum spectat, ut originem collationum atque metaphorarum, i. e. imagines, ex quibus haustae sint, cognoscant. Quarum quaestionum insigne quoddam exemplum praebet ea, quam Wollner de nonnullis tropis in Ciceronis Quintiliani Taciti rhetoricis scriptis habuit,⁵ ex qua appareat, quam tenues fructus tantus labor ferat, cum ea dissertatione praeter collationem id solum demonstraretur illos scriptores saepe oratorem

⁴) Hanc sententiam primus Aristoteles pronuntiasse videtur, qui rhet. III 2 [1405 a 4 sqq.] dicit: ὅτι τοῦτο πλεῖστον δύναιται καὶ ἐν ποιήσει καὶ ἐν λόγοις, αἱ μεταφοραί, εἴρηται, καθάπερ ἐλέγομεν, ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς [cf. Jahn ad Cic. or. 94], quocum loco congruunt ea, quae Quintilianus inst. or. VIII 6,4 scribit: „Incipiamus igitur ab eo <tropo> qui cum frequentissimus est tum longe pulcherrimus, translatione dico, quae μεταφορὰ Graece vocatur“ et ibid. 2,6: „Translatio quoque, in qua vel maximus est orationis ornatus, verba non suis rebus accommodat.“ Similiter Demetrius περὶ ἑρμηνείας [Walz, rhetores Graeci, 1832 sqq. IX 38,9] dicit: πρῶτα μὲν οὖν μεταφοραῖς χρηστέον· αὐταὶ γὰρ μάλιστα καὶ ἡδονὴν συμβάλλονται τοῖς λόγοις καὶ μέγεθος; quem hoc loco Aristotelis quoque scriptis usum esse apparet ex verbis [Walz l. c. IX 40]: Ἀριστοτὴ δὲ δοκεῖ μεταφορὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἢ κατ' ἐνέργειαν καλουμένη, ἔταν . . . Cicero denique or. 94 de translationibus dicit: „haec . . . sunt . . . dulcissima.“ cf. Volkmann »Rhetorik der Griechen und Römer« p. 417 sq. et Straub, de tropis et figuris, quae inveniuntur in orationibus Demosthenis et Ciceronis, progr. Wirceburg. 1883, p. 26, adn. 59.

⁵) „Die von der Beredsamkeit aus der Krieger- und Fechtersprache entlehnten bildlichen Wendungen in den rhetorischen Schriften des Cicero, Quintilian und Tacitus“. Zusammengestellt von D. Wollner, Progr. Landau 1886.

cum milite aut gladiatore comparavisse; at redeundo ad fontes probare illam comparisonem iam apud Graecos perusitatam et, ut videtur, iam a sophistis acceptam esse Wollner neglexit.

Atqui concedendum est quaestiones de troporum origine feraces esse, siquidem haec duo tenentur, ut primum respiciamus, quotiens scriptor tropis usus sit, deinde ex origine eorum concludamus, quibus in rebus praecipue versari consueverit.

Sed quo maioris momenti illa res est, eo magis est cavendum, ne ei nimium tribuamus. Necessè est enim scriptorem, siquidem eo consilio translaticia locutione utitur, ut id, quod sentit, explanatius definiatur⁶, redire ad aliquam imaginem, quae omnibus legentibus et audientibus nota est⁷: neque pulcherrima ullum pondus habet, si non plane intellegitur. Quae res quantam vim habuerit in metaphoris eligendis, apparet ex Homericis carminibus, in quibus quamquam non ab uno poeta compositis tamen omnes translationes ex eisdem imaginibus haustae sunt. Nec minus Platonis, quamquam is nonnullis saeculis post scripsit, plurimi quidem tropi ex eisdem comparisonibus ducti sunt, id quod elucet ex collatione, quam George Olaf Berg in altera parte dissertationis »Metaphor and comparison in the dialogues of Plato«⁸ fecit. Sequitur

⁶) Id autem praecipue metaphorarum proprium esse dicitur cum Aristoteles rhet. III 2 [1405 a. 8/9]: καὶ τὸ σαφὲς καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ξενικὸν ἔχει μάλιστα ἡ μεταφορὰ et Anonymus π. τρόπων [Spengel rhet. Gr. III 227]: <τρόπος ἐστίν> λέξις ἢ φράσις πεποιημένη ἢ τετραμμένη ἀπὸ τοῦ κυρίου ἐπὶ τὸ μὴ κύριον κατὰ τινα λόγον εἰς δὴ λωσιν εὐπρεπεστέραν, tum Demetrius περὶ ἑρμηνείας [Spengel III 281]: ἔνια μὲντοι σαφέστερον ἐν ταῖς μεταφοραῖς λέγεται καὶ κυριώτερον, ἢ περ ἐν αὐτοῖς τοῖς κυρίοις, ὡς τὸ «ἔφριξεν δὲ μάχη». οὐ γὰρ ἂν τις αὐτὸ μεταζαλὼν διὰ κυρίων οὐτ' ἀληθέστερον εἴποι οὐτε σαφέστερον. Aequè Cicero de or. III 161 scribit: „unde enim simile duci potest — potest autem ex omnibus —, indidem verbum unum, quod similitudinem continet, tralatum lumen adferet orationi.“ cf. definitiones μεταφορᾶς p. 10 sq. collatas.

⁷) cf. Arist. rhet. III 1412 a 10 sqq.

⁸) Berol. 1904 (Mayer et Müller).

ad scriptoris ipsius personam cognoscendam collectiones metaphorarum atque imaginum haud multum valere; quamobrem nullae fere nisi insuetae ac singulares videntur mihi dignae esse, quae commemorentur.

Alia igitur ratio sequenda est, quo feracior fiat haec quaestio. Omnibus enim, quod sciam, in dissertationibus id neglectum est earum quidem metaphorarum, quae persaepe ab omnibus adhibentur, ut praecipue tralatorum artis vocabulorum, propriam vim plerumque a scriptore omnino negligi, quin etiam iam non sentiri.⁹ Cicero contra eis tralationibus usus totam imaginem expingere solet, id quod ex rhetoricae artis vocabulis potissimum profecti infra demonstrabimus. Deinde autem id quoque quaerendum est, quibusnam causis commotus Cicero eas metaphoras quasi denuo ad vitam revocaverit.

Praeterea videndum esse arbitror, quomodo verba propria et tralata inter se conexas sint. Nam inter amplificatam comparationem et solam metaphoram interest media quaedam dictio, in qua tralationes eadem ex imagine haustae confusae sunt cum verbis proprie adhibitae. Illa sermonis proprietate, qua Cicero saepe in posteriore membro collationum quoque utitur, quantopere color orationis mutetur, apparet ex contentione Homericarum et Ciceronarum comparationum, quae inter se diversissimae sunt:

B 455 sqq., ut exempla afferamus, poeta armorum fulgorem comparat cum ardore magnae silvae summo in monte incensae, eam videlicet ob causam, quod utriusque nitor ex longinquo cerni potest; id autem legenti coniciendum est; nam membra collationis solis particulis »ἵβτα . . ὦς . .« neque ulla voce communi, quae aut ex sententia tralaticia sumpta propriae orationi inserta sit aut et in armis et in silva incensa dicatur, artius inter se coniuncta

⁹) cf. Nägelsbach, *Lat. Stilistik*, § 130: „Wir Deutsche haben eine Menge von Ausdrücken, welche zwar metaphorischen Ursprungs, aber im Lauf der Jahrhunderte gleichsam abgenutzt worden sind, so daß sie für uns kein Bild mehr geben.“ cf. *ibid.* § 126.

sunt. Insequenti in sententia, qua tumultus atque strepitus exercitus Achaeorum comparatur cum clamore avium, quae in prata conveniunt, poeta similitudinem latius prosecutus animos nostros a proprio sensu orationis deflectit. Deinde multitudo Achaeorum confertur et cum copia florum atque foliorum, quae vere nascuntur, et cum turba muscarum, quae aestate vasa lacte referta circumvolitant; neque in his collationibus poeta ullam vocem et propriae et tralatae orationis communem adhibet. Neque l' 10 sqq. id factum est, ubi pulvis militum pedibus volutus comparatur cum nebula.¹⁰

Cui generi collationum, quarum neque in priore membro poeta orationem propriam neque in posteriore translaticiam respicit, contrarius est Ciceronis modus comparandi, id quod et ex multis locis infra congestis et, ut iam hic exemplum afferam, ex l. de or. I 161 elucet: „tanquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, non explicata veste neque proposito argento neque tabulis et signis propalam collocatis, sed iis omnibus multis magnificisque rebus constructis ac reconditis: sic modo in oratione Crassi divitias atque ornamenta eius ingenii per quaedam involucra atque integumenta perspexi, sed ea contemplari quom cuperem, vix aspiciendi potestas fuit“; nam primum ornamenta voce, qua Cicero et proprie et tralate utitur, deinde verbis „divitias . . involucra atque integumenta perspexi . . contemplari . . aspiciendi potestas . .“ in propria sententia imago rei comparatae redintegratur. Et eandem imaginem renovat nonnullis verbis infra [§ 162 ineunte]: „Quin tu . . facis idem . ., quod faceres, si in aliquam domum plenam ornamentorum venisses: si ea seposita, ut dicis, essent, tu, qui valde spectandi cupidus esses, non dubitares rogare dominum, ut proferri iuberet, prae-

¹⁰) cf. Δ 452 sqq., H 4 sqq., K 5 sqq., Λ 62 sqq., N 62 sqq., N 334 sqq., O 263 sqq., Π 212 sqq., Π 364 sqq., P 53 sqq., Σ 207 sqq. al. l.

sertim si esset familiaris; similiter nunc petes a Crasso, ut illam copiam ornamentorum suorum, quam constructam uno in loco quasi per transennam praeter-euntes strictim aspeximus, in lucem proferat et suo quicque in loco collocet¹¹. Attamen hic ad aliam aliquam imaginem delabatur: nam cum primum ut priore loco ingenium et domum inter se conferat, deinde verbis »quasi per transennam«¹² tabernae imaginis nos admonet.^{12 13}

Denique cum a rhetoricae artis vocabulis inprimis profecturi simus, breviter dicendum est, qua ratione illa eruerimus. Nam cum eorum scriptorum rhetoricorum, qui ante Ciceronem fuerunt, perpauca restent, nonnumquam exemplis demonstrari non potest artis vocabulum quoddam iam a prioribus adhibitum esse. Attamen posteriores rhetores, ut praecepta atque instituta, sic artis vocabula quoque a prioribus acceperunt. Nam Hermogenem quidem, qui illorum princeps habebatur, constat totum ab iis pendere, et quousque ceteri alius ab alio sententias repetiverint, apparet, ut exemplum afferam, ex definitionibus μεταφορᾶς apud diversos rhetores:

Easdem enim species translationum atque Trypho [Spengel III 191]: μεταφορὰ ἐστὶ λέξις μεταφερομένη ἀπὸ τοῦ κυρίου ἐπὶ τὸ μὴ κύριον ἐμφάσεως ἢ ὁμοιώσεως ἕνεκα et γίνεται δὲ ἡ μεταφορὰ τετραχῶς, ἀπὸ ἐμφύχων ἐπὶ ἔμφυχα . . ., ἀπὸ ἀψύχων ἐπὶ ἄψυχα . . ., ἀπὸ ἐμφύχων ἐπὶ ἄψυχα . . ., ἀπὸ ἀψύχων ἐπὶ ἔμφυχα . . . enumerat Anonymus π. τρόπων [ibid 208]: μεταφορὰ δὲ ἐστὶ μέρος λόγου ἀπὸ τοῦ κυρίως λεγομένου μεταφερόμενον ἐφ' ἕτερον ὁμοιώσεως ἢ ἐμφάσεως ἕνεκα. εἶδη δὲ αὐτοῦ τέσσαρα, quorum nonnullis etiam eadem

¹¹) cf. Nonium s. v. transenna: „non, ut quidam putant, transitus, sed est fenestra.“

¹²) cf. Gulielm. Friedrich, Quaestiones in Ciceronis libros de oratore. Miihlhauſen i. Xh. 1885 p. 26 a. h. l.

¹³) cf. Kiessling-Heinze ad Hor. carm. I 15, 29—31; II 2, 1; III 11,9—12; 16, 22; IV 2,5; 4,57 al. et Vahlen opusc. acad. I 299 sqq.

exempla adiungit. Nec minus Gregorius Corinthius [ibid. 216] eadem et genera et exempla refert: μεταφορὰ ἐστὶ λόγου μέρος μεταφερόμενον ἤτοι ἐμφάσεως ἢ ὁμοιώσεως ἕνεκα, addit autem quintum genus. Aeque Anonymus π. τρόπων [ibid. 228] metaphoram definit: μεταφορὰ ἐστὶ λέξις ἀπὸ τοῦ κυρίως ὀνομασμένου ἐφ' ἕτερον ὀνομασμένου μετενηνεγμένη . . ἢ ὁμοιώσεως ἢ ἐμφάσεως ἕνεκα, at alias species metaphorarum enumerat. Priorum autem definitionem totam repetunt et Cocondrius περὶ τρόπων [ibid. 232]: μεταφορὰ ἐστὶ μέρος λόγου ἀπὸ τοῦ κυρίως λεγομένου μεταφερόμενον εἰς ἕτερον ὁμοιώσεως ἢ ἐμφάσεως ἕνεκα et Georgius Choeroboscus περὶ τρόπων ποιητικῶν [ibid. 245]: μεταφορὰ ἐστὶ λέξις ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον μεταφερομένη ἢ ἀπὸ τοῦ κυρίως λεγομένου μεταφερομένη ὁμοιώσεως ἢ ἐμφάσεως ἕνεκα, ἔχει δὲ εἶδη δ' etqs.

Et ut praecepta, sic artis vocabula quoque semper eadem fuisse cognoscimus ex collectionibus, quas Ernesti¹⁴ fecit.

¹⁴) «lexicon technologiae Graecorum rhetoricae» [Lips. 1795] et «lex techn. Latinorum rhet.» [Lips. 1797].

I.
De tralatis artis rhetoricae vocabulis.

§ 1.

De σχήματος metaphora.

Primum quidem σχήματος tralationis usum considerabimus, quam vocem a Graecis acceptam¹ Cicero varie interpretatur.

Propria sententia illius vocabuli eadem est atque Latinorum «habitus»,² ita ut in oratione generatim totum dicendi modum significet. Et cum saepe, ut a Platone Crat. 423 D: ἔστι τοῖς πράγμασι φωνὴ καὶ σχῆμα ἐκάστω, καὶ χρώμα γε πολλοῖς; in corpore dicatur, rhetores Graeci id nonnumquam ex hac imagine duxerunt, ut Ioann. Sic. schol. eis [Ἐρμογ.] ἰδεῶν ἅ [Walz VI 139]: ἐπεὶ γὰρ ὁ λόγος ζῶν ἀναλογεῖ ·· ἢ δὲ λέξις τῷ σώματι, καὶ τὸ σχῆμα τῆ τοῦ σώματος μορφῆ ·· et Phoebamm. περὶ σχημάτων [Walz VIII 493]: εἴρηται δὲ σχῆμα διὰ τὸ μετασχηματίζεσθαι, ὡς ἐπὶ τῶν ὄρουμένων ἀνθρώπων, ἢ ὡς ἐπὶ τοῦ πηλοῦ τοῦ πλαττομένου καὶ μετεσχηματισμένου εἰς εἰκόνα ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς ἢ τινος τοιοῦτου.

Aeque Cicero, cum in propria oratione dicat „corpore mediocris habitus accesserat“ [Brut. 316], ea voce in oratione usus ad corporis imaginem venit, ut de or. III 199: „sed etiam si habitum orationis et quasi colorem aliquem³ requiritis, est et plena quaedam, sed tamen teres“; quamquam, id quod infra demonstrabimus, aliae

¹) cf. Ernesti l. c. et Bonitz, index Aristotelicus [ed. acad. vol. V] s. v. σχῆμα p. 739b 13 sqq. Quintil. inst. or. IX 3, 89 multos libros, quibus figurae s. «σχήματα» tractentur, enumerat. cf. Ps.-Longin. 16, 1.

²) cf. Charis. [Gramm. Lat. Keil I 552] „habitus σχῆμα“.

³) cf. permultos Platonis locos, quibus σχῆμα et χρώμα inter se coniuncta sunt, ut Gorg. 474 D; Soph. 251 A; Reip. X 601 A [cf. Stallbaum a. h. l.]

quoque nonnullae voces, ut »color«, »plenus«, »teres« artis vocabula sunt, tamen Ciceroniani sermonis id proprium est, quod nulla nisi ea adhibet, quae proprie in corpore dici possunt, ita ut illis tot ex eodem fonte haustis translationibus tota imago perspicue ante oculos nostros proponatur. Ac perinde Brut. 64 oratio comparatur cum corpore: (Lysias) „habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos quam gracilitates consecretur“ e. q. s.

Attamen cum non certum Latinum, sed Graecum artis vocabulum a prioribus rhetoribus accepisset, quod ei in Latinam linguam transferendum erat, pro voce σχημάτων alia quoque nomina posuit, ut «formae», id quod ipse dicit Brut. 69: „sententiarum orationisque formis, quae vocant σχήματα“. Corporis autem imago ei observatur de opt. gen. or. 14: „nec converti ut interpres, sed ut orator, sententiis iisdem et earum formis tamquam figuris“, quo loco formam comparat cum figura;⁴ et haec quoque vox pro artis vocabulo adhibita est de or. III 34: „ . . si paene innumerabiles sint quasi formae figuraeque dicendi specie dispares genere laudabiles . . “ et ibid. II 98: „ . . qui tamen verborum gravitate et elegantia et copia suam quandam expressit quasi formam figuramque dicendi“.

Atqui ut Graeci rhetores nonnumquam σχήματος, sic Cicero omnibus fere his locis formae et figurae voces pluraliter usurpavit; apparet igitur eum hic non de toto genere orationis loqui. Σχῆμα autem singula ornamenta quoque orationis significat, ut in Alexandri l. περὶ σχημάτων [Walz VIII 423]: τὸ δὲ σχῆμα περὶ πλείω ὀνόματα κόσμησις; cf. Tiberium rhetorem περὶ σχημάτων [Walz VIII

⁴) cf. Jahn a. h. l.: „formae gebraucht Cicero auch sonst für das griechische σχήματα; hier fügt er mit einem entschuldigenden tamquam den Ausdruck figurae hinzu, der noch mehr in rein körperlichem Sinne gebräuchlich war.“ cf. de inv. I 41: „Maius et minus et aeque magnum ex vi et ex numero et ex figura negotii sicut ex statura corporis, consideratur.“

527]: ἔστι τοίνυν σχῆμα τὸ μὴ κατὰ φύσιν τὸν νοῦν ἐκφέρων μὴδὲ ἐπ'εὐθείας, ἀλλ' ἐκτρέπον καὶ διαλλάσσον τὴν διάνοιαν, κόσμου τινὸς τῇ πλάσει ἢ χρείας ἕνεκα et Herodianum περὶ σχημάτων [Walz VIII 594]: σχῆμά ἐστι λόγου ἢ λέξεως οἰκονομία μετ' εὐκοσμίας ἐκπεφευγία τὴν ἰδιωτικὴν ἀπλότητα τῆς ἀπαγγελίας al. Quamobrem Cicero, praesertim cum σχῆμα apud poetas κόσμος dicatur, ut locis nonnullis, quos Stallbaum ad Platonis legg. III 685 C affert,⁸ illud saepius voce ornamentum Latine reddidit, id quod et ipse dicit Top. 34: „At cum de ornamentis verborum sententiarumve praecipitur, quae vocant σχήματα, non fit idem“, et ex eo potissimum cognoscimus, quod, ut Graeci rhetores σχήματα λέξεως et σχήματα διανοίας⁹, sic ille ornamenta orationis et sententiarum scribit, ut de or. II. 122: „ . sic statuo et iudico neminem omnium tot et tanta, quanta sint in Crasso, habuisse ornamenta dicendi“, de inv. II 49: „omnia enim ornamenta elocutionis“, Brut. 140: „in sententiarum ornamentis et conformationibus“ [cf. forma=σχῆμα], or. 17; or. 81: „sententiarum ornamenta“, or. 136.

Or. 21 quoque illa tralatione usus est; sed hic ei, cum propriae sententiae eius vocabuli meminerit, coronae imago obversatur: „addit aliquos ut in corona toros, omnemque orationem ornamentis modicis verborum sententiarumque distinguit“.

Multis autem aliis locis luminum translatione⁷ in eadem sententia utitur; cf. Brut. 275: „ . et verborum et sententiarum illa lumina, quae vocant Graeci σχήματα . .“. — Proprie haec vox idem significat atque Graecorum φῶς, quam vim tralate quoque servavit, ut de or. III 50: „ut oratio, quae lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem et tenebras afferat“, ibid. 161: „unde

⁸) Eurip. Androm. Ἀσιὰτιδος γῆς σχῆμα, Θηβαία πόλις et Hesych. Σχῆμα πλάσμα, ἱματισμός, κόμπος.

⁹) cf. Ernesti l. c. s. v. σχῆμα; Ps.-Longin. περὶ ὕψους 8, 1: διὰ δὲ που ταῦτα [i. e. τὰ σχήματα] τὰ μὲν νοήσεως, θάτερα δὲ λέξεως.

⁷) cf. Nägelsbach, Latein. Stilistik⁹, § 127, 2.

enim simile duci potest . ., in idem verbum unum, quod similitudinem continet, tralatum lumen adferet orationi“, ibid. 19: „neque verba sedem habere possunt, si rem subtraxeris, neque res lumen, si verba semoveris“.⁸

Et cum, ut φῶς,⁹ sic »lumen«¹⁰ in picturis quoque adhibeatur, Cicero nonnumquam hanc imaginem explicat. De or. III 101 quidem — quamquam non de orationis lumine loquitur — scribit: „habeat tamen illa in dicendo admiratio ac summa laus umbram¹¹ aliquam et recessum, quo magis id, quod erit illuminatum, extare atque eminere videatur“, et ex eadem sententia Brut. 141

⁸) cf. Ernesti l. c. s. v. φῶς et »lumen«, et Ps.-Longin. 17, 2: τίνι γὰρ ἐνταῦθ' ἰρήτωρ ἀπέκρυψε τὸ σχῆμα; δῆλον ὅτι τῷ φωτὶ αὐτῷ. σχεδὸν γὰρ ὡσπερ καὶ τὰ μύδρα φέγγη ἐπαναφανίζεται τῷ ἡλίῳ περι-αυγούμενα, οὕτω τὰ τῆς ῥητορικῆς σοφίσματα ἐξαμαυροῖ περιχυθὲν πάντοθεν τὸ μέγεθος; cf. adn. 9. Apud Quintilianum quoque similes locos invenimus, ut inst. or. VIII 2, 23: „tenebris orationis inferat quoddam intelligentiae suae lumen“.

⁹) cf. Dion. Hal. de compos. verb. 23, 171: ἔοικε . . γραφαῖς σνεφθαρμένα τὰ φωτεινὰ τοῖς σκιεροῖς ἐγούσαις et de Isaeo iud. 4, 591: εἰσὶ δὲ τινες ἀρχαῖαι γραφαί, χρώμασι μὲν εἰργασμένοι ἀπλῶς καὶ οὐδεμίαν ἐν τοῖς μίμησιν ἔχουσαι ποικιλίαν, . . αἱ δὲ μετ' ἐκείνας, εὐ-γραμμοὶ μὲν ἦσαν, ἐξεργασμένοι δὲ μάλλον, σκιᾶ τε καὶ φωτὶ ποικιλ-λύμεναι, καὶ ἐν τῷ πλήθει τῶν μιγμάτων τὴν ἰσχὴν ἔχουσαι; A. Greilich, Dionysius Halicarnassensis quibus potissimum vocabulis ex artibus metaphorice ductis in scriptis rhetoricis usus sit, diss. Bresl. 1886, p. 36 sqq.; Ps.-Longin. 17, 2 [cf. adn. 8]: οὐ πόρρω δ' ἴσως τοῦτου καὶ ἐπὶ τῆς ζωγραφίας τι συμβαίνει· ἐπὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ κειμένων ἐπιπέδου παραλλήλων ἐν χρώμασι τῆς σκιάς τε καὶ τοῦ φωτός, ὕμωσ προπαντῶ τε τὸ φῶς ταῖς ὕψει καὶ οὐ μόνον ἔσοχον, ἀλλὰ καὶ ἐγγυτέρω παρὰ πολὺ φαίνεται.

¹⁰) cf. Plin. N. H. 35, 29: „tandem se ars ipsa distinxit et invenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna vice sese excitante“, ibid. 35, 131: „lumen et umbras custodit atque ut eminent e tabulis picturae maxime curavit“, ibid. 33, 163: „ratio in pictura ad incisuras, hoc est umbras dividendas ab lumine“, Quint. inst. or. XII 10, 4: (Zeuxis atque Parrhasius) „quorum prior luminum umbrarumque invenisse rationem . . dicitur“. cf. Nägelsbach l. c. § 136, 4.

¹¹) Haec quoque metaphora et tralate in oratione et proprie in picturis adhibetur; cf. locos adn. 9 congestos et Plin. N. H.

quoque interpretandum est: „σχήματα enim quae vocant Graeci, ea maxime ornant oratorem eaque non tam in verbis pingendis habent pondus quam in inluminandis sententiis“; nam non ex σχημάτων, sed ex luminum, quippe qua translatione illam Latine vertat, propria vi profectus oratione et tabula picta inter se comparatis loquitur de verbis pingendis et sententiis illuminandis, i. e. luminibus instruendis.

Or. 181 denique luminis cum formae metaphora coniuncta est: „ . ea quae dicuntur orationis quasi formae et lumina, quae, ut dixi, Graeci vocant σχήματα“. Quamobrem ei hoc loco alia propria vis translationis formae observari videtur atque locis, quos p. 13 contuli, et cum, ut luminis, sic formae quoque metaphora saepius ex picturae imagine ducta sit — cf. Brut. 70: „similis in pictura ratio est; in qua . . eorum, qui non sunt usi plus quam quattuor coloribus, formas et liniamenta laudamus“ —, verisimile est Ciceronem hic quoque de illa cogitasse.

Deinde lumen eandem vim accepit atque ornamentum; quod quo modo fieri potuerit, hoc praecipue ex exemplo apparet: or. 134: „et reliqua ex collocazione verborum, quae sumuntur quasi lumina magnum afferunt ornatum orationi: ¹² sunt enim similia illis, quae in amplo ornatu scaenae aut fori appellantur insignia, non quia sola ornent, sed quod excellant“ ¹³.

Et ut ornamenta, sic lumina quoque dicendi sive verborum sive sententiarum scribit, ut or. 67: „quod . . clarissimis verborum luminibus utatur . .“; ibid. 85:

35, 38: „sine usta non fiunt umbrae“, et ibid. 33, 159: „quo utuntur ad picturae umbras“ et Quintil. inst. or. VIII 5, 26: „Artifices, etiam cum plura in unam tabulam opera contulerunt, spatiis distinguunt, ne umbrae in corpora cadant“.

¹²) cf. locos p. 13 sq. e Graecis rhetoribus collatos.

¹³) cf. Quintil. inst. or. VIII 5, 28: „porro, ut afferent lumen clavus et purpuræ, in loco insertae, ita . .“.

„etiam illa sententiarum lumina adsumat, quae non erunt vehementer inlustrata“; ibid. 95: „In idem genus orationis . . verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum“; ibid. 134: „et singulorum verborum et collocatorum lumina attigimus.“

Quae sententia ei ut Brut. 275 [„Erant autem et verborum et sententiarum illa lumina, quae vocant Graeci σχήματα, quibus tamquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio“; cf. p. 14] et or. 134 [cf. p. 16], sic his quoque locis observatur: de or. III 96: (debet esse) „ita distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quaedam insignia et lumina“ et de or. III 201: „tum est quasi luminibus distinguenda et frequentanda omnis oratio sententiarum atque verborum“ et de or. II 119: „ut certis luminibus ornentur“. — Nec minus verbi illuminandi ex eadem imagine sumpti propriae sententiae recordatur de or. III 25: „quibus orationem ornari atque illuminari putem“.

Tertium denique lumen in aedificiis usurpatur, ¹⁴ ut a Cicerone proprie de domo 115: „a Q. Seio contendit, ut sibi domum venderet; quum ille id negaret, primo se luminibus eius esse obstructurum minabatur“, tralate de nat. deor. III 9: „natura . . duo lumina ab animo ad oculos perforata nos habere voluisset“, in oratione autem de opt. gen. or. 5: „Sed earum omnium rerum *ut aedificiorum* memoria est quasi fundamentum ¹⁵, lumen ¹⁶ actio“ ¹⁷.

¹⁴) Similiter Plutarchus vocem φωτός adhibet: de curios 1: „Ἄπουν ἢ σκοτεινὴν ἢ δυσχεῖμερον οἰκίαν ἢ νοσώδη φυγεῖν μὲν ἴσως ἄριστον ἂν δὲ φιλοχωρῆ τις ὑπὸ συνθηρίας, ἔστι καὶ φῶτα μεταθέντα καὶ κλίμακα μεταβαλόντα καὶ θύρας τινὰς ἀνοίξαντα τὰς δὲ κλείσαντα, λαμπροτέραν εὐπνουστέραν ὑγιασιώτεραν ἐργάσασθαι; cf. Lucian. de domo 1: οἶκον δὲ τις ἰδὼν μεγέθει μέγιστον καὶ κάλλει κάλλιστον καὶ φωτὶ παιδρότατον καὶ χρυσῷ στιλπνότατον καὶ γραφαῖς ἀθηρότατον . .“.

¹⁵) Fundamenti translationem persaepe apud Ciceronem legimus, ut de off. I 23; pro Planc. 29; de div. II 2; pro Murena 14: „fundamenta defensionis“; Phil. I 1; pro Balbo 31; pro Sext. 5: „quibus initiis et fundamentis hae tantae laudes excitatae sint“;

Eandem comparationem Brut. 66 fecit: „Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis cum brevitate tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine¹⁸ orationis suae, quod idem Lysiae Demosthenes, sic Catonis luminibus obstruxit¹⁹ haec posteriorum quasi exaggerata²⁰ altius oratio“. Hoc autem loco profectus est ab »altitudine«. Ea quoque metaphora artis vocabulum est, quod iam a Graecis accepit²¹ et saepe non solum in oratione, sed in aliis quoque rebus

de opt. gen. or. 5 Cicero ipse particula „quasi“ indicat se propriae sententiae translationis recordari et de fin II 72: (virtutum) „omnium fundamenta vos in voluptate tamquam in aqua ponitis“ totam imaginem restituit.

¹⁸⁾ or. 125 quoque «actio» et «lumen» coniuncta inveniuntur: „tum sunt maxime luminosae et quasi actuosae“.

¹⁹⁾ Cum vox luminis nonnumquam in aedificiis adhibeatur, mihi verba «ut aedificiorum», quae delevit Lambinus, recte tradita videntur esse. — Ceterum non satis aperte Jahn a. h. l. adnotat: „Wie sehr oft bei den Alten sind die beiden Glieder der Vergleichung in einen Satz zusammengezogen“. Ex exemplis enim collatis sequitur non membra comparationis contracta, sed, similiter ac nonnumquam in glossariis, illas voces quasi explicandi causa additas esse, ut legentibus certa imago repraesentaretur. Quamobrem perperam eiusmodi voces eam solum ob causam, quod simillimae sunt glossariorum adnotationibus, deletae sunt [cf. de or. III 217, p. 22].

¹⁸⁾ cf. pro Rab. Post. 43: „nec mentis quasi luminibus officit altitudo fortunae et gloriae“.

¹⁹⁾ cf. de domo 115 [p. 17].

²⁰⁾ cf. Tusc. II 64: „quasi quandam exaggerationem altissimam animi“. — Hoc quoque verbum saepius tralate adhibitum est, ut de or. I 234: „veritus es, nisi istam artem oratione exaggerasses, ne operam perdidisses“ et ibid. III 105: „Nihil est enim ad exaggerandam et amplificandam orationem accommodatius quam utrumque horum cumulatissime facere posse“. «Exaggeratum» et «altum» coniuncta sunt parad. V 41: „Nos vero, si quidem animo excelso et alto et virtutibus exaggerato sumus“ et or. 192: „neque humilem et abiectam orationem nec nimis altam et exaggeratam probat“.

²¹⁾ cf. Paul. Geigenmüller, Quaestiones Dionysianae de vocabulis artis criticae. diss. Lips. 1908, p. 58.

absolute adhibet,²² ut or. part. 77: „altitudo animi“, ad fam. III 10, 10: „haec animi altitudo“; ibid. IV 13,4; pro Rab. Post. 43 [cf. p. 18 adn. 18]; de fin. V 71: „exstrue animo altitudinem excellentiamque virtutum“. Aequae adiectivum »altus«²³ legimus or. 82: „cum verbum aliquod altius transfertur idque in oratione humili ponitur“; 192 [cf. adn. 20]; Brut. 276: (si) „quorum altior oratio“.

Ceterum ab hac quoque metaphora profectus de or. III 22 totam imaginem expinxit: „sed si hoc quoque videtur esse altius, quam ut id nos humi strati suscipere possimus, illud certe tamen, quod amplexi sumus, . . . nosse et tenere debemus“ et or. 147, ubi artem rhetoricam cum arbore comparat: „nam omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpesque non item“.

§ 2.

De χρώματος metaphora.¹

Ut saepe σχῆμα et χρώμα,² sic apud Ciceronem nonnumquam »habitus« et »color« coniuncta sunt, ut de or. III 199: „si habitum orationis et quasi colorem aliquem requiritis . . .“ [cf. p. 12]; quo loco ipse vocibus »quasi« et »aliquem« additis illam translationem excusat; quam inter artis vocabula ponendam esse vel ex eo quoque intellegitur, quod iam apud Graecos rhetores perusitata fuit.³ Qui eam ad corporis imaginem rettulerunt, id quod elucet ex Hermogenis I. περὶ ἰδεῶν I. c. 12 [Walz III 277 sqq.]: Κάλλος μὲν τοίνυν τὸ ἐν λόγῳ κυρίως μὲν εἶη ἂν τὸ ἐκ

²²⁾ cf. Thes. I. L. I 1767, 63 sqq.

²³⁾ cf. Thes. I. L. I 1775, 81 sqq.

¹⁾ cf. Greilich I. c. p. 31 sqq.

²⁾ cf. p. 12 adn. 3.

³⁾ cf. Ernesti I. c. s. v. χρώμα. — Ceterum, ut σχῆμα, sic color quoque, cum primum in universum totum genus sermonis significet, paulatim vim ornamentorum atque figurarum orationis accepit; cf. Norden I. c., in primis II 871, adn. 2.

πάντων τῶν τοιούτων τὰς ἰδέας αὐτοῦ πάσας, οἷον . . . εὐάρμοστον καὶ σύμμετρον μετὰ τινος ἐμφαινόμενης δι' ὅλου τοῦ λόγου ποιότητος ἦθους μιᾶς πρεπούσης τῇ ἰδέᾳ, καθάπερ ἐν σώματι χρώμα . . . ἐπειδὴ γὰρ καθόλου τὸ κάλλος ἐστὶ σύμμετρία μελῶν καὶ μερῶν μετ' εὐχροίας . . . , δεῖ δὴ ποιεῖν . . . σύμμετρίαν ἔχειν τούτων . . . καὶ τινὰ ἐπανθεῖν αὐτῶν οἷον εὐχροίαν τῇ ἐμφαινόμενῃ διόλου μίαν τοῦ ἦθους ποιότητα, ἣν δὴ καὶ φύσει τινὲς χρώμα λόγου ὀνομάζουσιν . . . κάλλος γὰρ λόγου κυρίως μὲν ὃ προεῖρηται εἶναι λέγοιτ' ἄν, ἐπεὶ δὲ ἐστὶ τινὰ ἃ δὴ σαφῶς ἐκπρέπει τῶν ἄλλων πολλάκις ἐν τῷ λόγῳ, οἷον κόσμος τις ἐπιχειρῶν ἐξωθεν κομμωτικός, ἢ μόνον καὶ τὸ τοῦ κάλλους τινὲς τοῦ ἐν λόγῳ ἀπέδοσαν ὄνομα . . . , quae ad verba Maximus Planudes in scholiis [Walz V 512] haec adnotat: **Κάλλος** τοῖνον ὡσπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ὁρῶμεν τὰ μὲν αὐτῶν τῇ φύσει καὶ αὐτὰ, τὰ δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ τῷ φαινόμενῳ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λόγων οἱ μὲν ἐκ σύμμετρίας τινὸς ἔχουσι τὸ κάλλος, οἱ δὲ ἐξ ἐπιμελείας εἰ κάλλος ἐστὶν οὕτω τινὲς ὠρίσαντο τὸ ἐν σώματι ἀληθινὸν κάλλος· σύμμετρία ὁμοιομερῶν τε καὶ ὀργανικῶν μετὰ τινος εὐχροίας διὰ παντὸς τοῦ σώματος διηκούσης.⁴

Inde factum est, ut Cicero de or. III 199 in corporis imaginem incideret; pergit enim: „ . . . insidere quidam venustatis non fuco inlitis, sed sanguine diffusus debet color“. De or. III 96 quoque: „ornatur igitur oratio genere primum et quasi colore quodam et suco suo“ ex suci vocabulo cognosci potest eum illam imaginem reminisci. — Et eadem est vis verbi colorandi or. 42: „sed quod educata huius nutrimentis eloquentia et ipsa se postea colorat et roborat. . . “⁵

Eandem imaginem longius produxit vel coloris ipsa voce usitata commotus est, ut totum enuntiatum sic formaret, de or. II 60: „ut, quom in sole ambulem, etiam si ego aliam ob causam ambulem, fieri natura tamen,

⁴) cf. R. Volkmann, *Rhetorik der Griechen und Römer.* p. 78 adn.

⁵) cf. Brut. 170/1: „non est eorum urbanitate quadam quasi colorata oratio“.

ut colorer“ [cf. Graecum *χρωματίζειν*], „sic, quom istos libros . . . studiosius legero, sentio illorum tactu orationem meam quasi colorari“.⁶

Or. 78/9 denique ei coloris tralatio, etsi non ipsa utitur, tamen sine dubio obversatur: comparat enim orationem cum muliere:⁷ „ut mulieres esse dicuntur nonnullae inornatae, quas id ipsum deceat, sic haec subtilis oratio etiam incompta delectat . . . fucati . . . medicamenta⁸ candoris et ruboris omnia repellentur“.⁹

Attamen vox *χρώματος* proprie idem quoque significat atque Latinum »pigmentum«, ut apud Platonem legg. 956 A: „χρώματα δὲ λευκὰ πρόποντ' ἂν θεοῖς εἶη καὶ ἄλλοθι καὶ ἐν ὑφῆ“. ¹⁰ Quamobrem ille Pol. 277 B/C orationem et tabulam pictam inter se confert: διὸ μακροτέραν τὴν ἀπόδειξιν πεποιτήκαμεν καὶ πάντως τῷ μύθῳ τέλος οὐκ ἐπέθεμεν, ἀλλ' ἀτεχνῶς ὁ λόγος ἡμῶν ὡσπερ ζῆλον τὴν ἐξωθεν μὲν περιγραφὴν ἔοικεν ἰκανῶς ἔχειν, τὴν δὲ οἷον τοῖς φαρμάκοις καὶ τῇ συγχράσει τῶν χρωμάτων ἐνάργειαν οὐκ ἀπειληθέναι πω¹¹, quam eandem comparisonem apud Dionysium Hal. invenimus: de comp. verb. 21, 146: ὡσπερ γὰρ ἐν ἐκείνῃ [i. e. ἐν ζωγραφίᾳ] τὰ αὐτὰ φάρμακα λαμβάνοντες ἅπαντες οἱ τὰ ζῆνα γράφοντες, οὐδὲν εἰκότα ποιοῦσιν ἀλλήλοις τὰ μίγματα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν ποιητικῇ τε διαλέκτῳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀπάσῃ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι χρωμενοὶ πάντες, οὐχ ὁμοίως αὐτὰ συντίθεμεν.

⁶) cf. Plat. Phaedr. 239 C/D: Τὴν . . . τοῦ σώματος ἔξιν τε καὶ θεραπείαν ὅταν τε καὶ ὡς θεραπεύσει οὐκ ἂν γένηται κύριος, ὅς ἦδὲ πρό ὀγαθοῦ ἡνάγκασται διώκειν, δεῖ μετὰ ταῦτα ἰδεῖν. ὀφθίσκεται δὲ μαλθακὸν τινὰ καὶ οὐ στερεὸν διώκων, οὐδ' ἐν ἡλίῳ καθαρῶν τεθραμμένον, ἀλλ' ὑπὸ συμμιγῆσι σκιῶν, πόνων μὲν ἀνδρείων καὶ ἰδρώτων ξηρῶν ἄπειρον, ἔμπειρον δὲ ἀπαλῆς καὶ ἀνάδρου διαίτης, ἀλλοτριῶσι χρώμασι καὶ κόσμοις χήτει οἰκείων κοσμούμενον κτλ.

⁷) cf. Hermogen. I. c. [p. 19 sq.].

⁸) cf. Graecum *φάρμακα*; Plat. pol. 277 B/C.

⁹) cf. Brut. 162: „in his omnibus“ [sc. orationibus] „inest quidam sine ullo fuco veritatis color“.

¹⁰) Ad hunc locum Cicero de legg. II 45 respicit: „color . . . albus praecipue decorus deo est, cum in ceteris, tum maxime in textilibus“.

¹¹) cf. Stallbaum a. h. I.

Itaque Cicero et Brut. 320 scripsit: „primus et secundus annus et tertius tantum quasi de picturae veteris colore detraxerat“ et de or. III° 217 ad verba „hi sunt actori . . . expositi ad variandum colores“ adposuit „ut pictori“.¹²

§ 3.

De »corpore« orationis.¹

Et χρώματος et coloris metaphoram, id quod primo quidem obtutu fortasse mirum videatur, a rhetoribus saepe, quin etiam, ut quidem videtur, plerumque ad corporis imaginem referri inde explicatur, quod haec comparatio apud omnes rhetores frequentissima est.² Sic Cicero nonnumquam corporis ipsius tralatione utitur, ut or. 126: <αὔξησις> „etsi aequabiliter toto corpore orationis fusa esse debet, tamen . . .“, Brut. 208: „corpus . . . defensionis“, de or. II 325: „Conexum autem ita sit principium consequenti orationi, ut non tanquam citharoedi prooemium adfectum aliquod sed cohaerens cum omni corpore membrum esse videatur“,³ hic quoque Graecos secutus, id quod, ut exemplum afferam, elucet e Longini I. περὶ εὐρέσεως [Walz IX 560]: Πεφύλαξο δὲ τοῖς λίαν ἀρχαίοις καὶ ξένοις τῶν ὀνομάτων καταμιαίνειν τὸ σῶμα τῆς λέξεως καὶ τὴν ὕφην τῆς παρασκευῆς; similiter Anonymus in scholiis ad εὐρέσεων γ' scriptis [Walz VII 791] σεσωματοποιημένη

¹²) cf. or. 65: (Sophistae verba) „ita disponunt ut pictores varietatem colorum“.

¹) cf. Nägelsbach I. c. ^o § 136, 3; ibid. § 139, 4. Wollner I. c. p. 23.

²) cf. Jahn ad or. 76: „Das Wesen der Beredsamkeit wird häufig mit dem der körperlichen Gesundheit verglichen, sei es, daß zunächst vom Redner die Rede ist, oder von der Beredsamkeit selbst, die man sich gern als eine Person und mit einem Leibe versehen vorstellte; vergl. 91. 126. Tac. dial. 21“; cf. Platonis et aliorum locos in § 2 collatos, quibus oratio cum corpore comparatur, et Ps.-Longin. περὶ ὕψους 9, 13; 40, 1; 10, 1: „καθάπερ ἐν τι σῶμα ποιεῖν δύνασθαι“.

³) Thes. I. L. IV 1006, 58 sqq.

φράσις dicit: ἡ διασκευὴ οὐκ ἔστι διήγησις, ἀλλὰ τῶν ἐν τῇ διηγῆσει ψιλῶς εἰρημένων σεσωματοποιημένη φράσις ἀρμόττουσα καὶ ἐπιλόγοις.⁴

Cuius autem comparationis recordatus or. 126 scripsit: <αὔξησις> „toto corpore orationis fusa esse debet“, cognoscimus ex I. de or. II 310: „reliquae duae“ <res, i. e. (aut docere) aut conciliare aut permovere> „sicuti sanguis in corporibus, sic illae in perpetuis orationibus fusae esse debent“, ubi non solum generatim orationem cum corpore, sed etiam ea, quae toti orationi inesse debent, cum sanguine comparat.

Haec quoque vox a Cicerone saepius tralate adhibetur,⁵ id quod mirum non est, cum rhetores omnes corporis condiciones in orationem transferrent, quin etiam „aegrotam dictionem“ scriberent;⁶ sic Cicero ipse quoque Brut. 283 verum sanguinem opposuit „vitioso“ i. e. aegrotato: <Calvus> „nimium inquirens in se atque ipse sese observans metuensque, ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat.“

Et ex eadem comparatione alii quoque nonnulli loci explicandi sunt, quibus multis indidem sumptis tralationibus tota corporis imago animis nostris repraesentatur, ut Brut. 36: „sucus ille et sanguis incorruptus usque ad hanc aetatem oratorum fuit, in qua naturalis inesset, non fucatus nitor“, ubi videlicet χρώματος metaphorae recordatus est. Sanguini hoc loco oppositus est sucus, quae tralatio hic quidem ex eadem corporis imagine sumpta est.

⁴) cf. Tac. dial. 21: „oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venae, nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra et exurgit toris ipsosque nervos rubor [cf. χρώμα] tegit et decor commendat“ cf. Hey, Archiv f. lat. Lexikographie. XV 1908. p. 456.

⁵) cf. Jahn ad or. 76: „Da das Blut als der eigentliche Sitz der Lebenskraft galt, wird sanguis häufig zur Bezeichnung der Kraft und Fülle, wie der Wärme und des Feuers in der Darstellung gebraucht“.

⁶) cf. Norden I. c. I 151.

Dubium autem est, de qua imagine Cicero de or. II 93 cogitaverit: „omnes etiam tum retinebant illum Pericli sucum, sed erant paulo uberiore filo“, quod hic non per totam sententiam eodem simili videtur usus esse. Nam cum sucus proprie in corpore dicatur, filum plerumque quidem ex re textoria a rhetoribus ductum est, id quod Ernesti l. c. s. v. »filum« docuit.

Quod artis vocabulum de or. III 103: <silva rerum> „formanda filo ipso et genere orationis, illuminanda verbis, varianda sententiis“, et or. 124: „si tenuis?

⁷⁾ Voce »tenuis« Graecum λεπτόν Latine reddidit; nam et utrumque adiectivum proprie et in telis et in corporibus usurpatur, et tratatam vim eandem esse ex his locis inter se comparatis apparet (cf. Geigenmüller l. c.): Dion. Hal. Is. 20, 627.8 Thrasymachus appellatur καθαρὸς . . . καὶ λεπτός et similiter Dem. 5, 965 Platonis dictio ἀκριβής τε καὶ λεπτή; ibid. 27, 1043 dicit: τὰ μὲν οὐκ ἀκριβῶς οὐδὲ λεπτῶς εἰρημένα; praeterea illud vocabulum legimus de imit. 6, 435: τοῦτο ζηλωτέον μάλιστα τῶν διηγήσεων τὸ λεπτόν καὶ σύμμετρον et Dem. 13, 994: ὅλος ἐστὶν ἀκριβής καὶ λεπτός καὶ τὸν Λυσιακὸν χαρακτῆρα ἐκμέμακται εἰς ὄνομα. Aequae Cicero eiusdem Lysiae sermonem tenuem vocat (cf. Volkmann l. c. p. 458) de opt. gen. or. 9: „imitemur . . . Lysiam et eius quidem tenuitatem potissimum“ et or. 29: „ . . . dum intellegamus hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit atque inornatus“, quibuscum locis cf. or. 20, 46, 53. Inde vero profectus et de or. III 199 fusius orationem cum corpore contulit: „Sed etiam si habitum orationis et quasi colorem aliquem requiritis, est et plena quaedam, sed tamen teres; et tenuis, non sine nervis ac viribus“ et Brut. 64 de Lysia locutus dicit: „habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos quam gracilitates consecretentur, quos, valetudo modo bona sit, tenuitas ipsa delectat — quamquam in Lysia sunt saepe etiam lacerti, sic ut fieri nihil possit valentius, verum est certe genere toto strigosior —, sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa eius subtilitate admodum gaudeant“. Nonnulla quidem eorum verborum alibi quoque tratate adhibet, at is tratatus usus vocis »strigosus« singularis est. Quamobrem Ernesti l. c. s. v. strigosus fortasse recte coniecit Ciceronem hic de equi corpore cogitasse; aliis autem locis dubium est, cuius animalis de corpore loquatur. Denique de or. I 57 eiusdem similis recordatur: „eadem, de quibus illi tenui quodam et exanguis sermone disputant, hic cum omni iucunditate et gravitate explicet“.

causa est, tum etiam argumentandi tenuis filum et in docendo et in refellendo“ invenimus; sed ex his locis non potest cognosci, quae propria vis eius tratationis sit.

Attamen mihi de or. II 93 filum non ex texturae imagine fluxisse videtur, cum adiectivum »uber« additum sit. Cuius vis congruit videlicet cum sententia illorum artis vocabulorum Graecorum, quae in abundanti genere dicendi adhibentur; ita enim Cicero eo saepius usus est, ut Brut. 125: „noli enim putare quemquam, Brute, pleniorum aut uberiorum ad dicendum fuisse“, de or. I 50: „qui discernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo et copiam ab eorum exilitate qui hac dicendi varietate et elegantia non utuntur?“, or. 12: „omnis . . . ubertas et quasi silva dicendi ducta ab illis est.“

De or. II 96 autem non solum in universum de abundantia orationis loquitur, sed illa metaphora usus certam imaginem profert: ⁸⁾ „Quod si haec noster Sulpicius faceret, multo eius oratio esset pressior; in qua nunc interdum, ut in herbis rustici solent dicere in summa ubertate, inest luxuries quaedam, quae stilo depascenda est“ [cf. de or. III 155], ⁹⁾ quo loco, cum vox ubertatis proprie in plantis dicatur, in comparisonem sermonis et herbarum incidit, quam totam amplificat.

Et ut in plantis, sic in omnibus corporibus adiectivum »uber« adhibetur. Quamobrem Cicero de or. II 93 quoque de his similibus cogitare potuit; et eam interpretationem veram esse comprobatur nonnullis locis, quibus, ut suci,¹⁰⁾

⁸⁾ Fortasse or. 91 quoque a propria vi vocis »uber« profectus est: „uberius est aliud aliquantoque robustius quam hoc humile de quo dictum est, summissius autem quam illud, de quo iam dicitur, amplissimum. Hoc in genere nervorum vel minimum, suavitatis autem est vel plurimum“.

⁹⁾ Metaphora luxuriei artis vocabuli loco utitur Quintilianus inst. or. IX 4, 69, quam e segetibus ductam esse elucet ex inst. or. XII 10, 80, ubi „laeta, non luxuriosa“ dicitur de copia; quocum loco cf. Cic. or. 81: „laetas esse segetes, luxuriosa frumenta“ et de or. III 155: „luxuriam esse in herbis, laetas segetes etiam rustici dicunt“.

¹⁰⁾ cf. ut exemplum afferam, de or. II 88: „Non enim potest

sic filii¹¹ quoque vox aut in plantis aut in corpore usurpatur.

Praeter »sucum« et »sanguinem« et »vis« et »vires« tralate adhibentur, ut de or. III 28: „Suavitatem Isocrates, subtilitatem Lysias, acumen Hyperides, sonitum Aeschines, vim Demosthenes habuit“ et de or. II 129: „Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat“, quibus locis »vis« nimirum positum est pro Graecorum aut »δύναμις«¹² aut »ἰσχὺς«¹³ aut »δεινότης«.¹⁴

Huius quoque artis vocabuli propria sententia nonnumquam locum dat totius imaginis expictae. Sic de or. II 72 scribit: <in causarum contentione> „vis oratoris plerumque ab imperitis exitu et victoria iudicatur“, quae verba multae metaphora ex eadem imagine haustae sequuntur;¹⁵ praecipue autem considerandum est de opt. gen. or. 8: <Attici> „eatenus valuerunt, sani et sicci dumtaxat habeantur, sed ita ut palaestritae; spatiari in xysto ut liceat, non ab Olympiis coronam petant. Qui quom careant omni vitio, non sunt contenti quasi

in eo succus esse diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum“.

¹¹⁾ cf. Martial. XI 52, 6: „ . . . et porris fila resecta suis“, ubi de plantis loquitur, et Varron. de l. l. X 5: „ . . . qui facie . . . eadem, habitu, corporis filo“ (sunt). Attamen id quidem dici non potest, utrum Cicero l. c. de corpore an de planta cogitaverit. Sine dubio autem Piderit non recte a. h. l. adnotat: „Die Fäden waren nicht so fein geiponnen, sondern etwas stärker und voller“.

¹²⁾ cf. ut exempla afferam, Arist. rhet. I 1 [1355 b 17 sqq.]: γὰρ σοφιστικὸς οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει· πλὴν ἐνταῦθα μὲν ἔσται ὁ μὲν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ὁ δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν ῥήτωρ, ἐκεῖ δὲ σοφιστὴς μὲν κατὰ τὴν προαίρεσιν, διαλεκτικὸς δὲ οὐ κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν et Dion. Hal. Is. III 590: πηγὴ τις ἕντως ἐστὶ τῆς Δημοσθένους δυνάμεως [cf. Cic. de or. III 28].

¹³⁾ cf. Ernesti l. c. s. v. »vis«.

¹⁴⁾ cf. Ernesti l. c. s. v. »δεινότης« et Geigenmüller l. c. p. 66.

¹⁵⁾ de or. III 219: (sumat sibi) „aliud (vocis genus) vis, contentum, vehemens, imminens“ Cicero similiter complura adiectiva tralata, quae indidem sumpta sunt, inter se coniunxit.

bona valetudine,¹⁶ sed vires lacertos sanguinem quaerunt, quandam etiam suavitatem coloris. Eos imitemur, si possumus; si minus, illos potius, qui incorrupta sanitate sunt, quod est proprium Atticorum, quam eos, quorum vitiosa abundantia est, qualis Asia multos tulit. Quod quom faciemus . . . , imitemur, si potuerimus, Lysiam et eius quidem tenuitatem potissimum“.¹⁷ Hoc enim loco totam fere corporis naturam ad orationem transfert, profectus scilicet a metaphoris »sanus« et »siccus«, id quod ex ipsius verbis elucet: „sed quia eatenus valuerunt, sani et sicci dumtaxat habeantur“.

Quibus ex tralationibus usum adiectivi »sanus« a Graecis acceptum esse cognoscimus cum ex Dion. Hal. Thuc. 29, 886: ὑγιέστερον γὰρ ἦν εἰπεῖν, tum ex Ps.-Longini peri ὕψους 33: Φέρε δὴ λάβωμεν τῷ ὄντι καθαρόν τινα συγγραφέα καὶ ἀνέγκλητον· ἄρ' οὐκ ἄξιόν ἐστι διαπορῆσαι περὶ αὐτοῦ τούτου καθολικῶς, πότερον ποτε κρεῖττον ἐν ποιήμασι καὶ λόγοις μέγεθος, ἐπ' ἐνίοις διημαρτημένοις ἢ τὸ σύμμετρον μὲν ἐν τοῖς κατορθώμασιν, ὑγιές δὲ πάντῃ καὶ ἀδιάπτωτον.¹⁸

¹⁶⁾ Ut hic praecipue valetudinis tralationem excusat particula »quasi«, sic verbis „ut ita dicam“ [cf. Hey l. c.] additis or. 76: „Etsi enim <Attica oratio> non plurimi sanguinis est, habeat tamen sucum aliquem oportet, ut, etiam si illis maximis viribus careat, sit, ut ita dicam, integra valetudine“; Brut. 64 autem [cf. p. 24 adn. 7]: „habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos quam gracilitates consecretentur, quos, valetudo modo bona sit, tenuitas ipsa delectat . . .“ ad eam vocem nullum verbum excusans adposuit.

¹⁷⁾ Nihil refert Ciceronem hic non de oratione, sed de oratore loqui, cum in utroque persaepe eadem metaphora adhibeantur; cf. § 4, p. 30.

¹⁸⁾ Norden l. c. I 370 aliud exemplum huius usus affert: Euphrosini vit. soph. p. 94 Boiss. ἦν ἀνὴρ εἰς τὸν ἀρχαῖον χαρακτῆρα τὸν λόγον ἀναφέρειν βιαζόμενος καὶ τῆς ὑγίαινούσης Μούσης ψαύειν ὀργινώμενος. cf. ibid. I 267; 643. Cicero ipse adiectivum »ὑγιής« tralate — quamquam non in oratione — adhibet, ut ep. ad Att. XV 1, 3: οὐδὲν ὑγιές et ibid. V 12, 4: „Servium exspecto nec ab eo quidquam ὑγιές“.

In eadem autem sententia apud Ciceronem adiectivum, quod est »sanus«, usurpatur,¹⁹ ut Brut. 276: „Accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis totumque dicendi placidum et sanum genus“ et ibid. 51: „Nam ut semel e Piraeo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas atque ita peregrinata tota Asia est, ut se externis oblineret moribus omnemque illam salubritatem Atticae dictionis et quasi sanitatem perderet ac loqui paene dediceret“, ubi ex oblinendi verbo elucet eum hic de colore quoque corporis cogitare.

Nec minus sicci tralatione Graecorum quoddam artis vocabulum reddit, qui in eadem sententia *ισχνόν* scripserunt, ut Demetrius *περὶ ἑρμηνείας* [Spengel III 313,10]: *παράκειται . . . τῷ ἰσχνῷ διημερτημένος χαρακτήρ, ὁ ξηρὸς καλούμενος*; et ut haec, sic vox »siccus« quoque in corpore dici potuit. Cicero enim ipse Cat. mai 34 scribit: „Nullo imbri, nullo frigore adduci, ut capite aperto sit; summam esse in eo corporis siccitatem“, et Nonius, qui s. v. *siccus* eundem locum citat, nonnullos alios addit, quo ex numero hunc commemoro ex Varronis libro qui inscribitur „Cato vel de liberis educandis“ excerptum: „Persae propter exercitationes puerilis modicas eam sunt consecuti corporis siccitatem, ut neque spuerent, neque emungerentur, sufflatove corpore essent“, cum inde facillime cognosci possit, in qua sententia adiectivum »siccus« de corpore adhibeatur.

De sicca oratione autem Cicero saepius loquitur, ut Brut. 202: „Nihil erat in eius <i. e. Cottae> oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum atque sanum“ et de opt. gen. or. 12: „id vero desinant dicere, qui subtiliter dicant, eos solos Attice dicere, id est quasi sicce et integre“²⁰ et de nat. deor. II 1: „si orationis est siccitas“.

¹⁹⁾ cf. Norden I. c. I 267.

²⁰⁾ »Integer« eandem fere vim habere atque »sanus« apparet ex I. de fin I 30: „ipsa natura incorrupte atque integre iudicante“,

Ergo cum duo illa artis vocabula, quae de opt. gen. or ineunte § 8 legimus, in communi sermone de corporibus usurpentur, eam nimirum ob causam Cicero delabatur ad totam hanc imaginem expingendam, ita ut quasi de gladiatorum arte dicat: „spatiari in xysto ut liceat, non ab Olympiis coronam petant“ et deinde de valetudine, viribus, lacertis,²¹ sanguine, suavitate coloris²² verba faciat; denique verbis „eos imitemur, si possumus; si minus, illos potius, qui in corrupta sanitate sunt, quod est proprium Atticorum“ ad exordium redit.

Ex eadem denique imagine artis vocabula »nervus« et »nervosus« fluxerunt, quae, ut exempla afferamus, invenimus Brut. 177: „sunt eius aliquot orationes, ex quibus sicut ex eiusdem tragoediis lenitas eius non sine nervis perspicitur potest“, de or. III 80: „neque enim forensibus nervis satis vehemens et gravis . . esse orator potest“, or. 127: „dicetur autem non Peripateticorum more . . , sed aliquanto nervosius“, Brut. 121: „Quis Aristotele nervosior, Theophrasto dulcior?“²³ — Or. 62 autem „horum oratio neque nervos neque aculeos oratorios ac forenses habet“, cum aculei tralatio ex comparatione oratoris et militis sumpta addita sit, dubium non est, quin ei propria vis vocis nervi obversetur.

ubi »integer« et »corruptus« inter se opponuntur; idem autem in adiectivis »corruptus« et »sanus« fieri Norden I. c. I 267 docuit.

²¹⁾ Ea quoque tralatio saepius in oratione dicitur, ut de or. I 242: <hastas> „oratoris lacertis viribusque torquebit“; cf. Quintil. X 1, 77: „plenior Aeschines et magis fusus et grandiori similis, quo minus strictus est; carnis tamen plus habet, minus lacertorum“.

²²⁾ cf. § 2.

²³⁾ Hanc quoque metaphoram a Graecis accepit; cf. Geigenmüller I. c. p. 45; Volkman I. c. p. 475; Aristot. rhet. Γ 2 [1405 a 8]: „τὸ ἰδὸν . . . ἔχει . . . μάλιστα ἡ μεταφορά et ibid. Γ 9 [1409 b 1]: ἴδετα μὲν <ἢ ἐν περιόδοις λέξις> διὰ τὸ ἐναντίας ἔχειν τῷ ἀπεράντῳ; Cic. de or. III 161.

§ 4.

De metaphoris ex sermone militum atque gladiatorum haustis.¹

Una cum illis metaphoris, quas rhetores ex imagine corporis sumpserunt, considerandae sunt translationes ex certaminis simili haustae. Nam cum orator saepe cum milite sive gladiatore comparetur, quasi non ingenii, sed corporis armis pugnet, nonnumquam eadem vox tralata et in oratione et in oratore usurpatur; sic Cicero de or. III 28 de vi Demosthenis loquitur, cum eandem vocem in oratione adhibeat de or. II 129: „harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat“.

Qua ex certaminis imagine permultae metaphorae non solum apud Latinos rhetores, id quod Wollner l. c. demonstravit, sed iam apud Graecos emanaverunt. Sic, ut exempla afferam, translationes »ἀγών« sive »ἀγωνία« perusitatae erant.² Quam ob frequentiam huius comparationis minime mirum est, quod in eam iam ineunte primo libro rhetorico Ciceronis, de inv. I 1 dico, incidimus: „qui . . . ita sese armat eloquentia, ut non oppugnare commoda patriae, sed pro his propugnare possit, is mihi vir . . . utilissimus . . . fore videtur“.

¹) cf. Straub l. c. p. 59 sqq. — Wollner l. c. p. 29.

²) cf. F. Ast, lex. Platon., Lips. 1835 s. v. «ἀγών» et «ἀγωνία»; ubi collatorum locorum ex numero hos solos cito: Crit. 45 E: ὁ ἀγὼν τῆς δίκης; Gorg. 456 C: δεῖ μέντοι . . . τῆ ῥητορικῆ χρῆσθαι ὡς περ τῆ ἄλλῃ ἀγωνίᾳ; Prot. 335 A: ἀγῶνα λόγων; Theaet. 172 E; quorum similia exempla apud Dionysium Hal. quoque multa invenimus, ut Isocr. XI 556: ἐν τῷ συστρέφειν τὰ νοήματα καὶ στοργῶν ἐκφέρειν ὡς πρὸς ἀληθινοὺς ἀγῶνας ἐπιτήδειον Λυσίαν ἀπεδεχόμεν; Lys. VI 464: τίς δ' ἐστίν, ἣν φημι ἀρετήν; ἡ συστρέφουσα τὰ νοήματα καὶ στοργῶν ἐκφέρουσα λέξις, οἰκεία πάνυ καὶ ἀναγκαῖα τοῖς δικανικοῖς λόγοις, καὶ παντὶ ἀληθεῖ ἀγῶνι et nonnullis verbis supra: περὶ τοὺς ἀληθινοὺς ἀγῶνας; ad Amm. II 722: ἀγωνισταὶ λόγων ῥητορικῶν; Dem. XVIII 1007: καίτοι γε τοῖς ἀθληταῖς τῆς ἀληθινῆς λέξεως ἰσχυρὰς τὰς ἀφὰς προσεῖναι δεῖ καὶ ἀφύκτους τὰς λαβὰς al.

Ille hic quoque Graecorum auctoritatem secutus est, ut saepius ipse concedit: sic Top. 93: „refutatio . . . accusationis, in qua est depulsio criminis, quoniam Graece στάσις dicitur, appelletur Latine status; in quo primum insistit quasi ad repugnandum congressa defensio“ dicit se voce »status« Graecum »στάσις« reddere, eandemque videlicet ob causam nonnullis verbis infra ad eam translationem particulam »quasi« adposuit. Quo ex loco efficitur quoque illam vocem artis vocabulum esse, id quod Graecorum rhetorum verbis comprobatur: nam et Dionysius Hal., qui de comp. verb. 22, 148 quidem: ἐρεῖδεσθαι βούλεται τὰ ὀνόματα ἀσφαλῶς, καὶ στάσεις λαμβάνειν ἰσχυρὰς propriae sententiae vocis recordatur, ut ex verbo »ἐρεῖδεσθαι« elucet, et posteriores rhetores ea frequentius utuntur; sic et Hermogenis, qui proprium librum περὶ στάσεων composuit [Walz III], et aliorum rhetorum in scriptis sententia eius explicatur, ut in prooemio libri περὶ στάσεων [Walz VII 20] et in scholiis ad eum librum, scriptis [ibid. 172]; in libro Anonymi denique περὶ τῶν στάσεων [ibid. V 591] priorum nonnullorum rhetorum, ut Hermagorae, citantur definitiones illius vocis.³

Qua ex imagine haec metaphora ducenda esset,⁴ a scholiastis compluribus quaesitum est, ut in scholiis εἰς στάσεις [Walz V 198/9] scriptis: οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ στασιάζειν τοὺς ἀγωνιζομένους πρὸς ἀλλήλους φασὶν ὀνομάσθαι τὴν στάσιν οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ ἐκατέρου τῶν ἀντιδίκων ὡς ἐπὶ τινος

³) Quo de vocabulo fusius Quintilianus ipse quoque egit inst. or. III 6, 3 sqq.: „Statum Graeci στάσιν vocant: quod nomen non primum ab Hermagora traditum putant, sed alii ab Naucratis discipulo, alii a Zopyro Clazomenio; quamquam videtur Aeschines quoque in oratione contra Ctesiphontem uti hoc verbo, cum a iudicibus petit, ne Demostheni permittant evagari, sed eum dicere de ipso causae statu cogant. Quae appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causae congressus, vel quod in hoc causa consistat“; deinde de tralata vi illius vocis loquitur.

⁴) cf. Volkman l. c. p. 24.

ἀσφαλοῦς κρηπίδος ἐστάναι περὶ τὰ οἰκεῖα δίκαια; illos autem inde non certum quicquam cognovisse ex Sopatri potissimum dictis effici potest, qui ad verba Hermogenis: ὄθεν γὰρ εἶρηται στάσις, εἴτε ἀπὸ τοῦ στασιάζειν τοὺς ἀγωνιζομένους εἴτε ὀθενοῦν, ἐτέροις ἐξετάζειν παρίημι [Spengel II 137, 31] adnotat: ταῦτα πρὸς Μινουκιανὸν ἀνίτηται: ὁ γὰρ Μινουκιανὸς εἶπεν, ὅτι εἶρηται στάσις ἢ παρὰ τὸ στασιάζειν ἐν ἑαυτοῖς τοὺς ἀγωνιζομένους, ἢ παρὰ τὸ ἴστασθαι εἰς τὸ βῆμα, ἢ παρὰ τὸ ἐνίστασθαι τοῖς δικαίοις ἑαυτοῦ ἕκαστον, ἢ παρὰ τὸ τοὺς δικαστὰς ἐν ἑαυτοῖς ἀμφιβάλλειν, οἰδέποτε γὰρ ἅμα πάντες ἰμογνώμονες γίνονται οἱ δικασταί· ἐπεὶ προσειλημμένον ἐστὶ τὸ ζήτημα ἢ ἄλλως ἀσύστατον ἢ στάσις εἶρηται παρὰ τὸ σταθῆράς ἔχειν τὰς ἀποδείξεις πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν ἀσυστάτων καὶ γὰρ ἕκαστα οὐκ ἔχουσι σταθῆράς.⁵⁾

Qua in disceptatione Cicero ipse quoque versatur. At cum Hermogenes rem in medio relinquat, Cicero l. c. non solum pro voce »στάσις« Latinam »status« ponit,⁶⁾ sed etiam imaginem longius propagat; nam ex eodem pugnae simili ceteras quoque translationes sumit.

Alibi vero nonnumquam propria vis quae sit cognosci non potest, ut insequenti in sententia: „Atque in deliberationibus etiam et laudationibus idem existunt status“ et Tusc. III 79: „Nimirum igitur, ut in causis non semper utimur eodem statu (sic enim appellamus controversiarum genera), . . .“

Aequae autem ac Top. 93 illius vocabuli de propria sententia admonemur part. or. 102 nonnullis aliis meta-

⁵⁾ In eadem quaestione occupatur scholiasta, qui ad Hermogenis verba «αἱ λεγόμεναι στάσεις» adscripsit [Walz IV 194.5]: ἰστέον δέ, ὅτι τὰς λεγομένας στάσεις φησὶν, οὐ γὰρ συντίθεται Μινουκιανῶ τὴν στάσιν ἀπὸ τούτου εἰρησθαι ἐτυμολογοῦντι, ἀπὸ τῆς γενικωτέρας ἐν ταῖς πόλεσι στάσεως, καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν τὰς λεγομένας στάσεις, ἀντὶ τοῦ ὁμωνύμως λεχθείσας· ἄλλοι δὲ λεγομένας ἀντὶ τοῦ οὐκ οἶδα πῶς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐχούσας, ὡς δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν ἐξῆς ἀφ' ὧν φησὶν ὄθεν μὲν γὰρ εἶρηται στάσις, ἀντὶ τοῦ οὐ περιεργάζομαι, πόθεν εἶρηται τὸ ὄνομα.

⁶⁾ Quae eadem vox proprie in pugna usurpatur; cf. or. 129: „magno semper usi impetu saepe adversarios de statu omni deiecimus“.

phoris, quae indidem haustae sunt: „Ita primus ille status et quasi conflictio cum adversario coniectura quadam, secundus . . .“ eqs; et quamquam primum quidem verba propria sequuntur, infra imago renovatur:⁷⁾ „et quoniam semper is, qui defendit, non solum resistat oportet aliquo certo statu aut infitiando aut definiendo aut aequitate opponenda, sed etiam rationem subiciat recusationis suae, primus ille status rationem habet iniqui criminis ipsam negationem inflictionemque facti; secundus . . .“ eqs.

Ad eandem porro comparisonem tralatio »παλαίστρα« referenda est, qua, ut exemplum afferam, Ps.-Longinus περὶ ὕψους 4,4 utitur, ubi dicit Xenophontem et Platonem »ἐκ τῆς Σωκράτους παλαίστρας« esse, perinde ac Cicero, qui or. 229 etiam de ἀπαλαίστρῳ oratore loquitur. Vocem palaestrae ipsam legimus in l. de or. I 81: „Nitidum“ quoddam genus est verborum et laetum, et palaestrae magis et olei quam huius civiis turbae ac fori“, quae ad verba Piderit adnotat »nitidum« ob insequentem »palaestrae« dictum esse; et ob eandem scilicet causam »olei« quoque adpositum est.

Eadem translatione Brut. 9 quoque imago quasi procreatur: „Phalereus . . . successit eis senibus adulescens, eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus quam palaestra; itaque delectabat magis Ahenienses quam inflammabat. Processerat enim in solem et pulverem, non ut e Theophrasti doctissimi hominis umbraculis“, qui idem locus optimum exemplum praebet eius proprietatis Ciceroniani sermonis, qua primum quidem propriae sententiae translationis nullam rationem habet — pergit enim: „itaque delectabat magis . . . quam inflammabat“ —, deinde autem denuo ad imaginem redit.⁷⁾

At eadem vox »παλαίστρα« usum atque exercitationem significat,⁹⁾ cuius videlicet sententiae Cicero or. 228 recor-

⁷⁾ cf. or. 42 [p. 40] al.

⁸⁾ cf. Theocrit. 2, 50: „λιπαρὰ παλαίστρα“.

⁹⁾ cf. Nägelsbach l. c. § 136, 4 [p. 597].

datus est: „Ut enim athletas nec multo secus gladiatores videmus nihil nec vitando facere caute nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palaestram quandam, ut quicquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam idem ad aspectum etiam sit venustum, sic orator nec plagam gravem facit, nisi petitio fuit apta, nec satis tecte declinat impetum, nisi etiam in cedendo quid deceat intellegit. Itaque qualis eorum motus quos ἀπαλαίστρους Graeci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententias, tantumque abest ut . . . enervetur oratio compositione verborum, ut aliter in ea nec impetus ullus nec vis esse possit. Sed magnam exercitationem res flagitat . . .“, quibus verbis paulatim ad propriam orationem revertitur. Quam comparationem totam ex tralatione »παλαίστρα« ortam esse elucet inde, quod et ad hanc potissimum vocem pronomen »quandam« excusans adponit et Graecum adiectivum ipsum Latino sermoni inserit.

Deinde adiectivum »συνεστραμμένος« nonnulli Graeci, ut Plato¹⁰ et Demetrius,¹⁰ ex imagine pugnae duxerunt. Quo artis vocabulo Dionysius Hal., ut exempla afferam, utitur Lys. VI 464 [cf. p. 30 adn. 2] et ibid. XIII 482: τὸ συστρέφειν τε καὶ στρογγυλίζειν τὰ νοήματα et Isocr. XI 556 [cf. p. 30 adn. 2]; idem ad Pomp. II 759 scribit: συστρέψαι δὲ θέον ἐν ὀλίγοις ὀνόμασιν et ut hoc loco, sic Dem. V 996 quoque cum verbo »συστρέφειν« coniungit »ἀποτεινῶ«: ἔλκει τε μακρὸν ἀποτεινῶσα τὸν νοῦν, συστρέψαι θέον ἐν ὀνόμασιν ὀλίγοις. Similiter Dem. XIX 1011 τὸ ἐν πλάτει λέγειν oppositum est τῷ συνεστράφθαι: ἔξω γὰρ ὀλίγων τινῶν, οἷς οὐκ ἐκ προνοίας μᾶλλον, ἢ κατ' αὐτοματισμόν, συμβέβηκε τὸ συνεστράφθαι τᾶλλα ἐν πλάτει λέγεται; cf. denique Lys. XXIV 501: κελεύουσι συστρέψαντας εἰπεῖν τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ ἀγνωῶσιν τὴν ὑπόθεσιν οἱ δικασταί et ibid. V 463: συνέστραπται δέ, εἴ τις καὶ ἄλλος, καὶ πεπύκνωται τοῖς νοήμασι et alios non-

¹⁰⁾ cf. p. 36.

nullos locos, quos omnes Geigenmueller I. c. p. 91 sqq. contulit. Nec minus apud posteriores rhetores »συστρέφειν« in oratione dicitur, ut apud Hermogenem in I. περὶ ἰδεῶν altero [Spengel II 347, 13]: τὰ κατὰ συστροφὴν et nonnullis verbis infra: τοῦ δ' αὖ κατὰ συστροφὴν σχήματος¹¹ ἐν τούτῳ τῷ εἶδει παράδειγμα τόδε et apud Apsinem in arte rhetorica [Spengel I 374]: ἢ ἄλλο τι τῶν γοργῶν σχημάτων τίθεται δὴ κατὰ πλαγιασμόν ἢ κατὰ συστροφὴν καὶ τόνον λαμβάνει.

At haec quoque tralatio, unde emanaverit, inter Graecos rhetores non satis constat. Kroll quidem ad Brut. 309 citat Sext. adv. gramm. II 7: Ζήνων ἐρωτηθεὶς, ὅτῳ διαφέρει διαλεκτικὴ ῥητορικῆς, συστρέψας τὴν χεῖρα καὶ πάλιν ἐξαπλώσας ἔφη τούτῳ κατὰ μὲν τὴν συστροφὴν τὸ στρογγύλον καὶ βραχὺ τῆς διαλεκτικῆς τάττων ἰδίωμα, διὰ δὲ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐκτάσεως τῶν δακτύλων τὸ πλατὺ τῆς δυνάμεως αἰνιττόμενος.¹²

¹¹⁾ cf. Hermogenem περὶ ἰδεῶν α [Spengel II 328]: καὶ μὴν καὶ τὸ κατὰ συστροφὴν λεγόμενον σχῆμα; in Anonymi libro περὶ σχημάτων [Spengel III 130] proprium caput est »περὶ τοῦ κατὰ συστροφὴν σχήματος«.

¹²⁾ Quocum loco comparatur or. 113: „Zeno quidem ille, a quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artis interesset; nam cum compresserat digitos pugnumque fecerat, dialecticam aiebat eiusmodi esse; cum autem deduxerat et manum dilataverat, palmae illius similem eloquentiam esse dicebat. Atque etiam ante hunc Aristoteles principio artis rhetoricae dicit illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticae, ut hoc videlicet differant inter se, quod haec ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior“. — Ceterum Ciceronis ratio narrandi hoc loco maxime differt a Sexti; nam hic, cum in manu iisdem vocibus, quae pro artis vocabulis in oratione adhibentur, proprie utitur, illorum ipsorum vim explicat nec solum, id quod apud Ciceronem factum est, in universum exponit, quid intersit inter dialecticam et rhetoricam. — Denique nonnullos locos a Fabricio ad Sext. Emp. adv. gramm. II 7 collatos affero, quibus iisdem id demonstratur, quantopere rhetores alius ab alio pendeant: „Isidorus II 23. Orig. ex Varronis novem disciplinarum libris: »Dialectica et rhetorica est quod in manu hominis pugnus astrictus et palma distensa: illa, verba contrahens, ista, disten-

Inde autem illud artis vocabulum profluxisse tum demum putaremus, si Zeno primus eo usus esset. At cum idem apud Platonem legamus in Prot. 342 E: εἰ γὰρ ἐθέλει τις Λακεδαιμονίων τῷ φαυλοτάτῳ συγγενέσθαι, τὰ μὲν πρῶτα ἐν τοῖς λόγοις εὐρήσει αὐτὸν φαυλὸν τινα φαινόμενον, ἔπειτα, ὅπου ἂν τύχη τῶν λεγομένων, ἐνέβαλε ῥῆμα ἄξιον λόγου βραχὺ καὶ συνεστραμμένον ὡς περ δεινὸς ἀκοντιστής, ὥστε φαίνεσθαι τὸν προσδιαλεγόμενον παιδὸς μηδὲν βελτίω, ubi translatio «συνεστραμμένος» refertur ad imaginem sagittarii, Zenonis illud dictum ponendum est in genere fabularum quae dicuntur aetiologicarum. — Ex tertia denique imagine Demetrius περὶ ἑρμηνείας IX [Walz IX 6] eam vocem ducit: οὕτως ἐκτεινόμενον ἐκλύεται τοῦ λόγου τὸ θυμικὸν καὶ σφοδρὸν, ὡς περ τὰ θηρία συστρέψαντα ἑαυτὰ μάχεται τοιαύτη τις ἂν εἴη συστροφὴ καὶ λόγου, καθάπερ ἐσπειραμένου πρὸς δεινότητα.¹³

Quod vocabulum Cicero Latine adiectivis aut «contractus» aut «astrictus» reddidit, ut de or. III 216, ubi «contractum» et «diffusum» genus dicendi inter se opponuntur; similiter Brut. 34 Sp. Mummium «astrictiorem» vocat et de or. I 70 dicit poetam «astrictiorem» esse quam oratorem; de or. III 184 quoque: „adsentior Theophrasto, qui putat orationem, quae quidem sit polita atque facta quodam modo, non astrictae, sed remissius numerosam esse oportere“ et Brut. 120: „Nam ut Stoicorum adstrictior est oratio aliquantoque contractior quam aures populi dens“, quae ad verba Fabricius adnotat Varronem quoque hoc de Zenone Citiensi narravisse. Praeterea citat praecipue Cic. de fin. II 6, 17: „Zenonis est hoc Stoici omnem vim loquendi, ut iam ante Aristoteles, in duas tributam esse partes, rhetoricam palmae, dialecticam pugno similem esse dicebat, quod latine loquerentur rhetores, dialectici autem compressius“ et Quint. II 20: „Cum duo sint genera orationis, altera perpetua, quae rhetorice dicitur, altera concisa, quae dialectice; quas quidem Zeno adeo coniunxit, ut hanc compressae in pugnum manus, illam explicitae diceret similem“.

¹³) cf. Plat. Pol. I 336 B: οὐκέτι ἡσυχίαν ἔχεν, ἀλλὰ ἐυστρέφας ἑαυτὸν ὡς περ θηρίον ἔχεν ἐφ' ἡμᾶς ὡς διαρπασόμενος.

requirunt, sic illorum liberior et latior quam patitur consuetudo iudiciorum et fori“ illud adiectivum adhibitum est.

Attamen is non in pugnae, sed in vinculi imaginem incidit or. 220: „nec tamen haec ita sunt arta¹⁴ et astricta, ut ea, cum velimus, laxare nequeamus“.

Ex eadem contentione orationis et pugnae translationes «ἀσκειν», «ἄσκησις», «γυμνάζειν», «γύμνασμα» saepius ducendae sunt, quas, ut exempla afferam, offendimus apud Nicolaum Sophistam in libro, quem inscripsit «προγυμνάσματα» [Sp. III 449, 3]: προ γύμνασμα ἐστὶ καθόλου ἀσκησις μετρίων πρὸς μειζόνων ἐπίρρωσιν πραγμάτων et Theonem, προγυμν. [Spengel II 65, 29]: πρῶτον μὲν ἀπάντων χρῆ τὸν διδάσκαλον ἐκάστου γυμνάσματος εὖ ἔχοντα παραδείγματα ἐκ τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων ἀναλεγόμενον προστάττει τοῖς νέοις ἐκμανθάνειν et Diogenem Laertium V 1, 4¹⁵: <Ἀριστοτέλης> πρὸς θέσιν συνεγύμναζε τοὺς μαθητάς, ἅμα καὶ ἡτορικῶς ἐπασκῶν.

Quas voces Cicero nimirum metaphoris «exercitatio» et «exercere» reddit, ut Brut. 309: „A quo“ [i. e. a stoico Diodoto] „cum in aliis rebus tum studiosissime in dialectica exercebar“; ibid. 332; 151; 249; de or. I 81; ibid. 90; 154; 243; de or. II 139; de or. III 190; or. 46.

At cum proprie, ut de or. II 287, de gladiatorum exercitatione loquatur, ab illis vocibus profectus nonnumquam oratores et gladiatores pluribus verbis inter se comparavit. Sic de or. I 156/7 primum quidem proprie locutus: „iam vocis et spiritus et totius corporis et ipsius linguae motus et exercitationes non tam artis indigent quam laboris Exercenda est etiam memoria discendis ad verbum quam plurimis et nostris

¹⁴) cf. Verr. I 13: „artioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur“ et de rep. II 69: „concordia, artissimum atque optimum in omni re publica vinculum incolumitatis“.

¹⁵) cf. Jahn ad or. 46.

scriptis et alienis. Atque in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quae in arte traditur¹⁶, deinde tralato sermone usus pergit: „Educenda deinde dictiost ex hac domestica exercitatione et umbratili medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra atque in aciem forensem, subeundus visus omnium et periclitandae vires ingenii, et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferendast¹⁷, et idem artis vocabulum ei de or. I 147 occasionem dat similis quidem imaginis cuiusdam proprio sermoni inserendae: „Et exercitatio quaedam suscipienda vobis est — quamquam vos quidem iam pridem estis in cursu —, sed iis, qui ingrediuntur in stadium¹⁸ quique ea, quae agenda sunt in foro tamquam in acie, possunt etiam nunc exercitatione quasi ludicra praediscere ac meditari¹⁷“.

Denique Brut. 243 commemorandum est, ubi orator inexercitatus [cf. ἀπλάκιστρος] comparatur cum pugile: „sed ut pugiles inexercitati etiam si pugnos et plagas Olympiorum cupidi ferre possunt, solem tamen saepe ferre non possunt: sic ille, cum omni iam fortuna prospere functus labores etiam magnos excepisset, illius iudicialis anni severitatem quasi solem non tulit.“ Attamen haec comparatio ex solis metaphora, quam perusitatam esse Ernesti l. c. s. v. »sol« demonstravit,¹⁸ orta esse videtur, quod illa in utroque membro comparationis invenitur.

¹⁶) Quam lectionem veram existimo, cum optime quadret in cursus imaginem, qua Cicero saepius utitur, ut Cat. mai. 38: „hae sunt exercitationes ingenii; haec curricula mentis“ et Brut 331: „tuum enim forum, tuum erat illud curriculum“.

¹⁷) cf. § 148 extr.: „nunc de ipsa exercitatione quid sentias, quaerimus“.

¹⁸) „Sol cum umbrae opponitur, significat in re militari pugnas, proelia vera, quae opponuntur exercitationibus militariibus: in oratoria autem orationes in foro aut contionibus, quae

Nec minus verbum defendendi ansam dat totius comparationis orationis et pugnae faciendae. Quam vocem ita, ut quae sit propria vis non cognosci possit, permultis locis adhibuit, quo ex numero de off. II 49 laudo: „ex accusatione et ex defensione [iudiciorum ratio] constat; quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persaepe est.“ Plinius autem inde profectus oratorem et militem inter se confert cum de or. I 244, quo loco ad verba „paterni iuris defensor“ adponit „et quasi patrimonii propugnator sui“, tum de or. I 242: „in eo autem iure, quod ambigitur inter peritissimos, non est difficile oratori eius partis, quamcunque defendet, auctorem aliquem invenire; a quo cum amentatas hastas acceperit, ipse eas oratoris lacertis viribusque torquebit“; hoc enim loco imaginem militis cuiusdam muros defendentis, cui hastae ab aliis porriguntur, perspicue ante oculos nostros proponit.

Eadem atque »defendendi« »cedendi« tractatio apud Ciceronem est, quod verbum, ut exemplum afferam, artis opponuntur declamationibus, h. e. orationibus, quae de rebus fictis exercitationis causa habentur in schola“ [Ernesti l. c.]. Quintilianus saepe hac metaphora usus est, ut inst. or. X 5, 17: „Sed quemadmodum forensibus certaminibus exercitatos, et quasi militantes reficit ac reparat haec velut sagina dicendi: sic adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri et inanibus simulacris, usque adeo, ut difficile ab his digressos sit assuefacere, ne ab illa, in qua prope consenuerint, umbra, vera discrimina, velut quendam solem, reformident“, ibid. XII 10, 15: „... qui quia clariorem vim eloquentiae, velut solem, ferre non possunt, umbra magni nominis delitescunt“, ibid. I 2, 18/9: „Ante omnia, futurus orator, cui in maxima celebritate et in media rei publicae luce vivendum est, assuescat iam a tenero non reformidare homines neque illa solitaria et velut umbratili vita pallescere. Excitanda mens et attollenda semper est, quae in huiusmodi secretis aut languescit et quendam velut in opaco situ ducit; aut contra tumescit inani persuasione; necesse est enim sibi nimium tribuat, qui se nemini comparat. Deinde cum proferenda sunt studia, caligat in sole, et omnia nova offendit, ut qui solus didicerit, quod inter multos faciendum est“.

vocabuli loco posuit Acad. prior. II 96: „Cederet scilicet. Ipsa enim ratio conexi, quum concesseris superius, cogit inferius concedere“, cum de or. II 294: „Sed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate disputo confiteorque me, si quae premat res vehementius, ita cedere solere, ut non modo non abiecto sed ne reiecto quidem scuto fugere videar, sed adhibere quandam in dicendo speciem atque pompam et pugnae similem fugam, consistere vero in meo praesidio sic, ut non fugiendi hostis, sed capiendi loci causa cessisse videar“ uberius oratio et pugna inter se comparentur.¹⁹

»Pugnae« denique opponitur, ut de or. II 294, »pompa«, quae vox a Graecis acceptum item artis vocabulum est;²⁰ ut illi ἐναγώνιος et πομπικός,²¹ sic Cicero or. 42 »pompa« et »pugnam« inter se opposuit: „orationis genus . . . pompae quam pugnae aptius, gymnasiis et palaestrae dicatum, spretum et pulsum foro“²², ubi nonnullis verbis infra, ut est consuetudo eius,²³ denuo eandem imaginem renovat: „verum haec ludorum atque pompae, nos autem iam in aciem dimicationemque veniamus“.²⁴

¹⁹) cf. Archiloch. 5 [Hiller-Crusius p. 3].

²⁰) cf. Norden l. c. II 637 adn. 7. — Geigenmüller l. c. p. 112. — Dion. Hal. Dem. 32, 1056: Οὐδείς ἐστιν, ἔς οὐχ ὁμολογήσειεν, εἰ μὴν ἔχοι μετρίαν αἰσθησὶν περὶ λόγους καὶ μήτε βάσκανος ἢ μήτε δύσπρις τις, οὕτω διαφέρειν τὴν ἀρτίως παρατεθεισάν λέξιν τῆς προτέρας, ὅσῳ διαλλάττει πολεμιστήρια μὲν ἔπλα πομπευτηρίων, ἀληθινὰ δ' ὄψεις εἰδώλων, ἐν ἡλίῳ δὲ καὶ πόνοις τεθραμμένα σώματα τῶν σκιᾶς καὶ βροσάνας διωκόντων.

²¹) cf. Dion. Hal. Isocr. II 538; de im. 6, 432.

²²) cf. Piderit a. h. l.

²³) cf. Brut. 200 quoque: „intellegit oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis iudicum admovere orationem tamquam fidibus manum“, quibus verbis redit ad illud simile, quo § 199 usus erat: „Ut enim ex nervorum sono in fidibus quam scienter ei pulsati sint intellegi solet: sic ex animorum motu cernitur quid tractandis his perficiat orator“.

²⁴) cf. de or. II 94: „sed eorum partim in pompa partim in acie illustres esse voluerunt“ et Brut. 222: „Q. etiam Catulum filium abducamus ex acie, i. e. a iudiciis, et in praesidiis rei publicae . . . collocemus“.

§ 5.

De »copia« orationis.

Multorum quoque artis vocabulorum, quibus copia orationis significatur, ad propriam sententiam Cicero saepius redit. Sic illa voce ipsa,¹ qua nimirum Graecorum πλῆθος² reddit, in animo eius aquae imago³ excitatur, ut de or. III 68: „Hinc haec recentior Academia manavit, in qua extitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia Carneades“, praecipue autem Brut. 51: „hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem nec celeritate nec copia, sed parum pressi⁴ et nimis redundantes“, et similiter adiectivum »plenus« de or. III 199 in corpore usurpatur:⁵ „Sed etiam si habitum orationis et quasi colorem aliquem requiritis, est et plena quaedam, sed tamen teres . . .“

¹) cf. Cic. or. 99: „At vero hic noster . . . nisi „suam copiam cum illis duobus generibus temperavit, maxime est contemnendus“; de or. III 125: „rerum enim copia verborum copiam gignit“; or. 37; de or. II 151: „Nam orationis quidem copia videmus ut abundant philosophi“; de or. I 85: „excitabatur homo promptus atque omni abundans doctrina et quadam incredibili varietate rerum atque copia“.

²) cf. Hermog. περὶ μεθόδου δεινοῦ V [Walz III 406]: πλῆθος . . . ἐστὶ ποικίλων ὀνομάτων ἰσοτίμων ἐπιχρῆσις, εἰς κίνησιν ἔθους, οἷον τοῦδε παρόντος ἀγῶνος ἢ προαίρεσις αὐτῆ ἐχθροῦ μὲν ἐπήρειαν ἔχει καὶ ὕβριν καὶ λοιδορίαν καὶ προπηλακισμὸν ἑμοῦ καὶ πάντα τὰ τοιοῦτα . . . ὅπου καὶ τὸ πλῆθος ἔδειξεν εἰπῶν ὁμοῦ et Plat. Parm. 137 A: κάγω μοι δοκῶ μεμνημένος μάλα φοβεῖσθαι, πῶς ῥῆ τηλικόνδε ὄντα διανεῦσαι τοιοῦτόν τε καὶ τοσοῦτον πλῆθος λόγων.

³) cf. Kiessling-Heinze ad Hor. carm. I 17, 15: „manabit] da mit dem Begriff der copia opulenta die Vorstellung des Fließens (afluere, abundare) nahe verwandt ist“.

⁴) cf. de div. II 69: „si lacus Albanus redundasset, isque in mare fluxisset, Romam perituram; si repressus esset, Veios“.

⁵) cf. de or. III 51: „de horridis rebus nitida, de ieiunio plena, de pervulgatis nova quaedam est oratio tua“. Verisimile est Ciceroni hic quoque corporis imaginem obversari; »ieiunio« enim positum est pro Graeco «ισχνός» [cf. Dion. Hal. ad Pomp. II 758: ἡ δὲ δὴ Πλατωνικὴ διάλεκτος βούλεται μὲν εἶναι καὶ αὐτὴ δείγμα ἑκατέρων τῶν χαρακτήρων, τοῦ τε ὑψηλοῦ καὶ ἰσχνοῦ; Geigenmüller l. c.];

Pro Graecis porro verbis »οἰδᾶν«⁶ et »πλεονάζειν«⁷ Latini videlicet »abundare« et »redundare« dixerunt, id quod ex rhetorum definitionibus quoque elucet, ut ex Quintiliano (inst. or. IX 3, 46): „»Abit, excessit, erupit, evasit«. Hoc Caecilio πλεονασμὸς videtur, id est, abundans“ [πλεονάζουσα] „supra necessitatem oratio: sicut illa »Vidi oculos ante ipse meos« . . . Nam et geminatio et repetitio et qualiscumque adiectio πλεονασμὸς videri potest“⁸ et ex Charisio [gramm. Lat. I 271 K.]: „ . . . Pleonasmus est sententia verbo plus quam necesse est abundans, ut »sic ore locuta est«, cum sufficeret dici »sic locuta est«; cf. Diomedem [ibid. 449].

Cicero quamquam plerumque propriae sententiae verbi abundandi rationem non habet, ut de or. II 151: „Nam orationis quidem copia videmus ut abundant philosophi, qui, ut opinor, . . . nulla dant praecepta dicendi nec idcirco minus, quaecumque res propositast, suscipiunt, de qua copiose et abundanter loquantur“, III 52:

Demetrius περὶ ἑρμηνείας [Waiz IX 85]: ἐπὶ δὲ τοῦ ἰσχυροῦ χαρακτηρισμοῦ ἔχομεν ἂν καὶ πράγματα ἴσως τινὰ μικρὰ καὶ τῶν χαρακτηρισμῶν πρόσφορα, οἷον τὸ παρὰ Λυσία: οἰκίδιον ἔστι μοι διπλοῦν, ἴσα ἔχον τὰ ἄνω τοῖς κάτω. τὴν δὲ λέξιν εἶναι πᾶσαν χρῆν ὑψίαν καὶ συνήθη· μικρότερον γὰρ τὸ συνηθέστερον πάντων]; et «ieiunus» autem ei «ισχνός» in corporibus adhibentur [cf. Plat. de republ. VIII 556 D].

⁶) cf. Norden I. c. I 69, adn. 1.

⁷) cf. Dion. Hal. Isocr. 13, 561: . . . μέφομαι . . . τὸν πλεονασμὸν . . .; Dem. 58, 1128. cf. Spengel, rhet. Gr. II 32; 46; 50; 75; 166; 198; 212; 220; 242; 252; quod illi rhetores omnes πλεονασμὸν iisdem fere verbis definiunt, inde quoque cognosci potest, quantopere alius ab alio pendeant. Quo ex numero Tryphon [Sp. III 198] «πλεονασμός» quid sit fusius explicavit: πλεονασμός ἐστι λέξις ἢ καθάπαξ ἢ μέρεσι τισὶ πλεονάζουσα, εἴδη δὲ εἶσι τοῦ πλεονασμοῦ τρία . . . παράγωγον μὲν οὖν ἐστὶ λέξις ἐν αὐτῇ τὸ πλεονάζον ἔχουσα . . . ὁ γὰρ καὶ σύνδεσμος [sc. in versu Πάνδαρος, ἦ καὶ τόξον Ἀπόλλων αὐτὸς ἔδωκεν], ἐνθάδε πλεονάζει· καὶ πλεονάζει ἢ πρό [in versu ἀρχοῦς αὐτῶν ἐρέω, νῆας τε προπάσας].

⁸) Idem exemplum rettulerat iam inst. or. VIII 3, 53: „Est et πλεονασμός vitium, cum supervacuis verbis oratio oneratur. »Ego oculis meis vidi«.

„qui abundanter . . . dicunt . . .“, Brut. 238: „non erat abundans, non inops tamen“, de opt. gen. or. 8 hanc quoque vocem in imaginem corporis amplificandam adhibet: [imitemur] „illos potius, qui incorrupta sanitate sunt, quod est proprium Atticorum, quam eos, quorum vitiosa abundantia est, qualis Asia multos tulit“.

Aequo verbo redundandi saepe ita utitur, ut propria vis quae sit cognosci non possit; sic de or. II 83 scribit: „verborum omnium definitiones, in quibus neque abesse quicquam decet neque redundare“, or. 117: „cum res postulabit, genus universum in species certas, ut nulla neque praetermittatur neque redundet, partietur ac dividet“, de or. III 16: „fuit uterque . . . perfectus, ut neque in Antonio deesset hic ornatus orationis neque in Crasso redundaret“.⁹ — At cum, ut »abundare«, sic hoc quoque verbum proprie ex aquae imagine derivandum sit, minime mirum est, quod Cicero et Brut. 316: [Molo] „dedit operam, si modo id consequi potuit, ut nimis redundantes nos et suprafluentes¹⁰ iuvenili quadam dicendi impunitate et licentia¹¹ reprimeret“¹² et ibid. 203: „redundans tamen nec circumfluens“ [περιρρέουσα] „oratio“ ad hoc simile delabitur.¹⁴

Nonnumquam autem ei verbo redundandi uso plantae imago obversari videtur, id quod facillime fieri potuit, cum, ut supra [p. 42] commemoravimus, »redundare« pro »οἰδᾶν« diceret. Sic et or. I 20: „Et enim ex rerum cognitione ecflorescat et redundet oportet oratio“ et de or. II 88 explicanda esse opinor. Quamquam

⁹) cf. Quint. inst. or. VIII 6, 40: „Apud oratorem, nisi aliquid efficitur, redunat“; IX 4, 116: <aures> „redundantia ac nimia fastidiunt“; IX 3, 74: „nisi copia redundet“; XII 10, 48.

¹⁰) Dion. Hal. Dem. XVIII 1006/7 de Isocratis dictione scribit: ὑπερὰ γὰρ ἐστὶ καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασιν.

¹¹) cf. or. 108: „illa . . . iuveniliis redundantiis“.

¹²) cf. de div. II 69 [p. 41, adn. 4].

¹³) cf. Top. 39.

hoc quoque loco primum quidem [„oratione . . . celeri et concitata, quod erat ingenii, et verbis effervescentibus et paulo nimium redundantibus, quod erat aetatis“] orationem cum aqua comparat; apposuit enim »effervescentibus«, quam vocem in aqua dici et ex l. de nat. deor. II 27: „Quam similitudinem cernere possumus in iis aquis, quae effervescunt subditis ignibus“ et ex or. pro Planc. 15 cognoscimus: „si campus, atque illae undae comitorum, ut mare profundum et immensum, sic effervescunt quodam quasi aestu¹⁵ ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant . . .“¹⁶ Deinde autem ad vitium simile delabitur: „Non sum aspernatus; volo enim se eferat in adulescente fecunditas.¹⁷ Nam facilius sicut in vitibus revocantur ea, quae se nimium profuderunt quam, si nihil valet materies, nova sarmenta cultura

¹⁵) cf. Quint. inst. or. X 1, 62: <Stesichorus> „redundat atque effunditur“; [de nat. deor. II 116: [mare] „neque redundat umquam neque effunditur“].

¹⁶) cf. Verg. Aen. I 107.

¹⁷) cf. Brut. 246: <M. Pontidius> „effervescens in dicendo stomacho saepe iracundiaque vehementius“. — Ceterum pro »effervescere« saepe verbum simplex scribit, ut proprie Verr. I 67: „aqua denique ferventi . . . Philodamus perfunditur“, tralate Brut. 108: „Appi Claudii volubilis, sed paulo fervidior oratio“, ibid. 241: „fervido quodam et petulanti et furioso genere dicendi“. Quae metaphora cum proprie in vino quoque usurpetur, Brut. 287/8 inde profectus longius orationem cum vino comparat: „Ut si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proxumis consulibus natum velit, nec rursus ita vetere, ut Opimium aut Anicium consulem quaerat . . . num igitur, qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putat? Minime; sed quandam sequatur aetatem. Sic ego istis censuerim et novam istam quasi de musto ac lacu fervidam orationem ugiendam nec illam praeclaram Thucydidi nimis veterem tamquam Anicianam nolam persequendam. Ipse enim Thucydides si posterius fuisset, multo maturior fuisset et mitior“. Aquae autem imago ei obversatur Brut. 316: „contentio nimia vocis resederat et quasi defererat oratio“.

¹⁸) Apparet hanc lectionem optime totius loci in sententiam quadrare.

excitantur; item volo esse in adulescente, unde aliquid amputem. Non enim potest in eo sucus esse diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum“¹⁸

§ 6.

De »flumine« orationis.

Illam comparisonem orationis et fluminis,¹ in quam Ciceronem saepius incidisse capite antecedente demonstravimus, iam apud Graecos frequenter invenimus. Sic »περιρρεῖν« scripserunt² et »εὔρους«, ut Dion. Hal. de comp. verb. 23, 180: εἰκότως δὴ γέγονεν ἡ λέξις εὔρους τις καὶ μαλακὴ, τῆς ἁρμονίας τῶν ὀνομάτων ἀποκυματισμοῦ τὸν ἦχον; sic Plato Phaedr. 238 C dicit »εὐροία«:³ Πάνυ μὲν οὖν . . . παρὰ τὸ εἰωθὸς εὔροιά τις σε εἴληφεν, et Dion. Hal. Dem. XL 1077 »ῥύσις λέξεως«: ἐπιτρόχαλος δὴ τις γίγνεται καὶ καταφερῆς ἢ ῥύσις τῆς λέξεως, ὥσπερ κατὰ πρᾶνοῦς φερόμενα χωρίου σώματα, μηδενὸς αὐτῆς ἀνακρούοντος καὶ διαρρεῖ διὰ τῆς ἀκοῆς ἡδέως πως καὶ ἀσπαστῶς et idem de comp. verb. XXIII 23 (184) »ῥύσις συνεχῆς«; isque in eodem capite [p. 170] dicit γλαφυρὰν καὶ ἀνθηρὰν σύνθεσιν fluere ὥσπερ τὰ ἔοντα νάματα; sic Longinus denique [Spengel I 326] scribit: ὅτι τὴν πλεονάσαν περὶ τὴν Ἀσίαν ἔκλυον ἀνεκτῆσατο Ἀριστέιδης συνεχῶς γὰρ ἔστι καὶ ἔων καὶ πιθανός.⁴

¹) cf. Quint. inst. or. II 4, 4 et Hieronymum [Norden l. c. II 634 5]: „...quod et in disertissimis viris Graeciae legimus, qui Asianum tumorem Attico siccabant sale et luxuriantes flagellis vineas falcibus reprimebant, ut eloquentiae torcularia non verborum pampinis sed sensuum quasi uvarum expressionibus redundarent“.

²) cf. Norden l. c. I 114; II 637 adn. 7. — Nägelsbach l. c. § 139, 3. — Straub. l. c. p. 45 et 50.

³) cf. p. 43 adn. 10.

⁴) cf. Stallbaum a. h. l. Dion. Hal. ad Pomp. II 764 eundem locum Phaedri citat.

⁵) Ex posterioribus rhetoribus multa exempla ab Ernestio l. c. collata sunt.

Aequè Cicero de flumine orationis loquitur de or. II 62: „Videtisne quantum munus sit oratoris historia? Haud scio an flumine orationis et varietate maxumum“ et or. 53: „flumen aliis verborum volubilitasque cordi est“ et Brut 325: „aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum quam verbis volucre atque incitatum, quale est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato et faceto genere verborum“, quibus omnibus locis »flumen« ut artis vocabulum adhibitum est. Contra ad propriam vim redit cum or. 228: „ne infinite feratur ut flumen oratio“, tum de nat. deor. II 20: „ut profluens amnis aut vix aut nullo modo, conclusa autem aqua facile corrumpitur, sic orationis flumine reprehensoris vitia diluuntur, angustia autem conclusae orationis non facile se ipsa tutatur“.

»Fluere« quoque oratio dicitur,⁵ ut de or. III 190: „efficiendumst illud modo nobis, ne fluat oratio, ne valetur, ne insistat interius, ne excurrat longius“, or. 198: „in dicendo . . . nihil est propositum, nisi aut ne immoderata aut angusta⁶ aut dissoluta aut fluens sit oratio“, or. 200, or. 220: „dissipata et inculca et fluens est oratio“, or. 39 autem haec comparatio planius expicta est: „quo magis sunt Herodotus Thucydidesque mirabiles; . . . Alter enim sine ullis salebris⁷ quasi sedatus amnis fluit, alter incitator fertur et de bellicis rebus canit etiam quodam modo bellicum“.

Accuratus vero quaerendum est de Brut. 274 [„Nihil tam tenerum quam illius comprehensio verborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris aequè in potestate fuerit: quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius,

⁵) cf. Nägelsbach I. c. p. 562 adn.

⁶) cf. de nat. deor. II 20.

⁷) cf. Quintil. inst. or. XI 2, 46: „resistens ac salebrosa oratio“.

⁸) Index Ciceron. s. v. «adhaerescere».

ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret“], cum interpretes inter se dissentiant, quaenam imago Ciceroni hic obversetur. Nam cum Schuetz⁸ scribat: „oratio dicitur adhaerescere, ut aqua quum in flumine ad saxum aut aliam iniectam rem offendit“, Kroll a. h. l. putat Ciceronem hic de veste cogitasse. Quae opinio confirmatur quodam modo verbis antecedentibus »mollis et pellicens vestiebat oratio«; nec minus adiectivum »tener« in illam imaginem quadrat, ut qua metaphora Ciceronis animo saepius imago rei flexibilis repraesentata sit, ut cum or. 52/3: „Nam est oratio mollis et tenera et ita flexibilis, ut sequatur quocumque torqueas . . .“, tum de or. III 176: „Nihil est enim tam tenerum neque tam flexibile neque quod tam facile sequatur quocumque ducas quam oratio“, ubi nonnullis verbis infra pergit: „ . . . Non enim sunt alia sermonis alia contentionis verba; neque ex alio genere ad usum cotidianum alio ad scaenam pompamque sumuntur; sed ea nos quom iacentia sustulimus e medio, sicut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus et fingimus“.

Attamen, ut cognoscamus, utra sententia vera sit, tralationum »purus« et »liquidus« imprimis usus considerandus est. Metaphora »purus« idem significat atque Graecum »καθαρός«,⁹ quod artis vocabulum comparisonis

⁹) cf. Dion. Hal. Lys. 2, 454: (Λυσίας) καθαρός ἐστὶ τὴν ἐρμηγείαν πάνυ . . . κατὰ τοῦτο μὲν δὴ τὸ μέρος ὅπερ ἐστὶ πρῶτον καὶ κυριώτερον ἐν λόγοις, λέγω δὲ τὸ καθαρεύειν τὴν διάλεκτον, οὐδεὶς τῶν μεταγενεστέρων αὐτὸν ὑπερεβάλετο, ἀλλ' οὐδὲ μιμήσασθαι πολλοὶ δύναμιν ἔσχον, ὅτι μὴ μόνος Ἰσοκράτης· καθαρώτατος δὴ τῶν ἄλλων, μετὰ γε Λυσίαν, ἐν τοῖς ὀνόμασιν οὗτος ἔμοιγε δοκεῖ γενέσθαι ὁ ἀνὴρ, cp. ad Pomp. III 775: πρῶτη; τῶν ἀρετῶν γένοιτ' ἂν, ἥς χωρὶς οὐδὲν τῶν ἄλλων τῶν περὶ τοὺς λόγους ὄφελος. τίς; ἡ καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σφύρουσα διάλεκτος [cf. auct. ad Herenn. IV 12, 17 (Marx p. 305): „Latinitas est, quae sermonem purum conservat ab omni vitio remotum“]; Geigenmüller I. c. p. 13, 17; Hermog. περὶ ἰδεῶν 4 [Walz III 202]: Ἐννοιοι τοίνυν εἰσι καθαροὶ αἱ κοινὰ πάντων καὶ εἰς ἅπαντας ἀνελθοῦσαι ἢ ὀξυσασι ἀνελθεῖν, σαφεῖς

orationis et maris sive lacus cuiusdam locum dat in Dionysii Halic. epist. ad Pomp. 2 (763): ὡσπερ ἐξ ἀέρος εὐδίου καὶ σταθεροῦ πολὺς ἄνεμος καταρραγεῖς ταράττει τὸ καθαρὸν τῆς φράσεως, cui similem comparisonem ibid. 2, 758 quoque facit: <ἡ Πλατωνικὴ διάλεκτος> καθαρὰ τε γὰρ ἀποχρώντως γίνεται καὶ διαυγῆς ὡσπερ τὰ διαφανέστατα τῶν ναμάτων.¹⁰

Ut vero Dionysius Hal. hoc loco »καθαρός« et »διαυγής«, sic Cicero de or. III 38: „quinam igitur dicendi est modus melior . . . quam ut Latine . . . dicamus? Atque eorum . . . rationem non arbitror exspectari a me puri dilucidique sermonis“ adiectiva »purus« et »dilucidus« inter se conexuit.

Quamobrem verisimillimum est Ciceroni Brut. 274 quoque eandem imaginem obversari, in quam verbum adhaerescendi quoque cadit, cum, etsi non ipsum, tamen »haerere« quidem in aqua adhibeatur, ut de fin. V 84: [oratio] „haeret in salebra“.¹¹ Illam autem interpretationem veram esse sequitur ex eo, quod proprie tralatio »liquidus« in aqua dicitur.¹²

ἀπ' ἐαυτῶν οὐσαι καὶ γνώριμοι καὶ μηδὲν ἔχουσαι βαθὺ μηδὲ περινενοημένον . . . χρῆ δὲ αὐτάς καθ' ἑαυτάς ὄραν τὸς ἐννοίας ταύτας, ἀλλὰ μὴ ὄν ἕνεκα παρελήφθησαν· ἐπεὶ ἄλλο τι ὑπονοήσομεν εἶναι αὐτάς καὶ οὐ καθαρὰς καίτοι ὅτι μάλιστα καθαρωτάτας οὐσας, εἰ καθ' ἑαυτάς θεωροῖντο. αὐταὶ γὰρ μὴν σχεδὸν καὶ πάντῃ εἰσὶν ἕνεκά γε τῆς ἐπιβολῆς καθαραὶ . . . Μέθοδος δὲ καθαρότητος σχεδὸν μία, γίνεται γὰρ μάλιστα καθαρὸς ὁ λόγος, ὅταν ψιλὸν τὸ πρῆγμά τις ἀφηγήσῃ ἢ ἀρχῆται γὰρ ἀπ' αὐτοῦ φιλοῦ τοῦ πράγματος καὶ μηδὲν ἔξωθεν συνεφέληται. οἷον γένος εἶδει προσλαβῶν ἢ ἴλου μέρει . . . περιβάλλει γὰρ ἅπαντα ταῦτα. καὶ εἰσὶν ἐννοιαὶ περιβολῆς αὐταὶ, ἣ ἔστιν ἐναντία καθαρότητι . . . ἀπηλλάχθαι οὖν δεῖ τούτων ἁπάντων [i. e. earum rerum quae abundant] τὸν καθαρὸν λόγον κατὰ τὴν μέθοδον eqs. cf. Ernesti l. c., Joh. Sic. [Walz VI 146]; Anonymum scholiastam ad ιδέας [Walz VII 914 sqq.]; Menandrum περὶ ἐπιδεικτικῶν 7 [Walz IX 150]; Aristidem τεχνῶν ῥητορικῶν 4 [Walz IX 393].

¹⁰) Hanc sententiam iterat Dem. V 964.

¹¹) cf. de off. III 117: „sed aqua haeret, ut aiunt“: Nägelsbach l. c. § 129, 4. Otto, Sprichwörter p. 32.

¹²) cf. de or. II 159: „genus sermonis adfert non liquidum, non fusum ac profluens, sed exile aridum concisum ac minutum“.

At redeamus ad propositum. Similem quandam propriam vim atque »fluere« nimirum habet »fluctuare« quam tralationem or. 198 legimus: „omnis nec claudicans nec quasi fluctuans et aequabiliter constanterque ingrediens numerosa habetur oratio“, ubi Cicero particulam »quasi« adposuit, quod »fluctuare« hic singularem quandam vim habet, id quod ex verbo claudicandi, quocum coniunctum est, concludere licet. Hoc enim verbum, quod, ut exempla afferam, de or. III 198: „ut in versu volgus, si est peccatum, videt, sic, si quid in nostra oratione claudicat, sentit“ et or. 173: „nihilne eis inane videtur, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans?“ legimus, proprie in corpore usurpatur¹³ aequae atque Graecum adiectivum χολῶδες, quo tralate Demetrius περὶ ἐρμηνείας 18 [Spengel III 264] utitur: ἐν . . . τοῖς συνθέτοις περιόδοις τὸ τελευταῖον κῶλον μακρότερον χρῆ εἶναι, καὶ ὡσπερ περιέχον καὶ περιειληφὸς τᾶλλα. οὕτω γὰρ μεγαλοπρεπῆς ἔσται καὶ σεμνὴ περίοδος, εἰς σεμνὸν καὶ μακρὸν λήγουσα κῶλον εἰ δὲ μή, ἀποκεκομμένη καὶ χολῶδῃ ὁμοία. Inde sequitur Ciceronem »fluctuare« quoque, quamquam a fluendo ducendum est, tamen hic in corporis imagine adhibere, cuius sententiae auctor ad Herennium quoque IV 16 [Marx p. 303] videtur recordatus esse: „Qui in mediocre genus orationis profecti sunt, si pervenire eo non potuerunt, errantes perveniunt ad confinii genus eius generis, quod appellamus [dissolutum, quod est sine nervis et articularis, ut hoc modo appellem »fluctuans« eo quod] fluctuat huc et illuc nec potest confirmate neque viriliter sese expedire“.

Denique de or. 21 nonnullis verbis agendum est: „Est autem quidam interiectus inter hos (i. e. grandiloquos copiososque et tenues acutosque oratores) medius et quasi temperatus nec acumine posteriorum, nec fulmine utens superiorum vicinus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps vel utriusque . . . potius expers; isque uno tenore,
¹³) cf. de or. II 249: „Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere . . .“.

ut aiunt, in dicendo fluit nihil afferens praeter facilitatem et aequabilitatem“; nam hic praeter »fulmine«, quae vox in codicibus Ciceronianis tradita est, apud Nonium p. 59 »flumine« legimus. Quamquam utra lectio vera sit, dubitari potest, tamen mihi »flumine« melius »copiosis« convenire videtur, cum, id quod supra demonstravimus [cf. p. 41], ex metaphora copiae saepius aquae imago orta sit, ita ut — similiter atque »acumen« in acutis — »flumen« in copiosis potissimum oratoribus optime dici possit;¹⁴ praeterea eandem comparisonem paulo post propagat: „isque uno tenore, ut aiunt, in dicendo fluit nihil afferens . . .“

Ceterum ei hic singularem quandam vim vocis quae est »temperatus« obversari sequitur inde, quod particulam »quasi« adposuit; et cuius sententiae meminerit, apparet e locis nonnullis, quibus eodem adiectivo ita ut imago quaedam tota amplificetur, utitur: de or. II 212: „neque est ulla temperatior oratio quam illa, in qua asperitas contentionis oratoris ipsius humanitate conditur“ et Phil. XII 26: „cuius [i. e. Antonii] acerbitas morum immanitasque naturae ne vino quidem permixta temperari solet“. Illam autem in comparisonem optime caderent verba »ut cinnus«, quae idem Nonius pro »vicinus« tradit; nam »cinnus« significat „apud veteres“, ut ipsius verbis [p. 43] utar, „ . . . potioris genus ex multis liquoribus confectum . . .“.¹⁵ At cum ea vox perraro apud scriptores Latinos inveniatur,¹⁶ et collocatio verborum habeat aliquid, in quo offenditur, ne hac quidem de re certum quiddam effici potest.

¹⁴) cf. de nat. deor. II 20 [p. 46].

¹⁵) cf. Non. p. 59: „cinnus est conmixtio plurimorum“.

¹⁶) cf. Thes. I. L. III 1, 1077, 30.

§ 7.

De »cursu« orationis.

Denique comparisonem orationis et cursus considerabimus, quam perusitatem esse et alii¹ et Norden l. c.² demonstraverunt. Frequenter apud Ciceronem et vox »cursus« ipsa, ut Brut. 325: „In his erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat“ et de or. II 82: „Nam ego mihi benivolum iudicem facilius facere possum, quom sum in cursu orationis quam quom omnia sunt inaudita“,³ et verbum currendi tralate adhibitum est, ut Brut. 227: „expedita autem erat et perfacile currens oratio“.

Ad propriam autem vim metaphorae redit et de or. I 161: „Tantus enim cursus verborum fuit et sic evolavit oratio, ut eius vim et incitationem aspexerim, vestigia ingressumque vix viderim“, et or. 201: „Interdum enim cursus est in oratione incitator, interdum moderata ingressio, ut iam a principio videndum sit quem ad modum velis venire ad extremum“, et de or. II 39: „minime impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuae“ — nam vox »impediendus« in eandem imaginem cadit — et Brut. 233: [C. Fimbria] „omnia magna voce dicens, verborum sane bonorum cursu quodam incitato, ita furebat tamen, ut . . .“, quo loco propriae sententiae vocabuli recordatus voces »quodam« et »incitato« apposuit.

Deinde cum de navis quoque cursu loquatur, ut pro Murena 33: „quom contento cursu . . . hostium classis Italiam . . . peteret“ et de off. III 50: „si . . . naves in cursu frumento onustas petentes Rhodum

¹) ut Stallbaum ad Plat. Protag. 329^aA et Ernesti l. c.

²) cf. inprimis I 33, 3 et II 959.

³) cf. or. 212: „cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatem“ et de or. III 136: „eloquentiam, quam in clamore et in verborum cursu positam putant“.

viderit“ et de nat. deor. III 83: „quum secundissimo vento cursum teneret“, inde factum est, ut de or. I 153 hanc imaginem expingeret: „Ut concitato navigio cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa navis motum et cursum suum intermisso impetu pulsuque remorum, sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum scriptorum similitudine *et vi concitata*“, quod simile ornatus solum causa adposuit; nam in hac sententia tralatis verbis eadem iterat, quae nonnullis versibus supra proprio sermone dixerat: „atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur“.⁴

⁴) Ceterum Brut. 236 quoque orator cum cursore comparatur: „Deinde ex virginum iudicio magnam laudem est adeptus et ex eo tempore quasi revocatus in cursum tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem“.

At quaestiones nostras complectamur: primum Cicero plures metaphoras ex eadem imagine haustas in unum enuntiatum congerere solet; perfectis autem ubi utitur similibus nonnullis metaphoris insertis comparisonem, quam modo fecerat, denuo repetit. Deinde alteram proprietatem sermonis cognovimus, qua proficiscitur a propria sententia artis vocabulorum, quae quidem pervulgatis translationibus orta sunt.* Quamquam videlicet ut reliquae sic

*) Duo exempla non iam laudata, quibus iisdem illa ratio scribendi perspicue illustratur, hic addere liceat: Primum rhetores [cf. Volkman, *Rhetorik* d. Gr. u. R. p. 396] loqui solebant de «*elegantia*» sermonis [cf. Brut. 148: „Crassus erat elegantium parcissimus, Scaevola parcorum elegantissimus“], cuius vocis propria sententia in Ciceronis animo imago cenantis cuiusdam oritur or. 83: „nam, sicut in epularum apparatu, a magnificentia recedens non se parcum solum sed etiam *elegantem* videri volet *et eliget* quibus utatur“.

Deinde τόπος *et τοπιχή* artis vocabula esse demonstrari non opus est. Inde autem ad complures imagines delabitur; sic Top. 6 sq. scribit: „Cum omnis ratio diligens disserendi duas habeat partis, unam inveniendi, alteram iudicandi, utriusque princeps, ut mihi quidem videtur, Aristoteles fuit. Stoici autem in altera elaboraverunt, . . . inveniendi artem, quae τοπιχή dicitur, quae et ad usum potior erat et ordine naturae certe prior, totam reliquerunt. Nos autem, quoniam in utraque summa utilitas est et utramque, si erit otium, persequi cogitamus, ab ea, quae prior est, ordiemur. Ut igitur earum rerum quae absconditae sunt demonstrato et notato loco facilis inventio est, sic, cum pervestigare argumentum aliquod volumus, locos nosse debemus; sic enim appellatae ab Aristotele sunt eae quasi sedes, e quibus argumenta promuntur. *Itaque licet definire locum esse argumenti sedem*“ et planius imaginem venatoris explicat de or. II 147: „animus referendus est . . . ad illos, quos saepe iam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum est sive artis sive animadversionis

hae comparationes praecipue orationis ornandae causa factae sunt, tamen duobus aliis quoque ex causis oriri potuerunt: Primum enim eius temporibus viri docti artem grammaticam valde fovebant, quo in studio iis de proprietate quoque verborum quaerendum erat. Idem autem in artis rhetoricae vocabulis factum esse cognovimus in usu vocabulorum »στάσις« [cf. p. 31 sqq.] et »συνεστραμμένος« [cf. p. 34 sqq.] considerando, et de illis quaestionibus Cicero hac ipsa proprietate dictionis usus certam quandam sententiam pronuntiavit. Accedit altera causa, qua coactus erat accuratius in propria vi artis vocabulorum cognoscenda versari. Nam cum ei, quippe qui fere primus uberius artem rhetoricam tractaret, Graeca artis vocabula Latine reddenda essent, necesse erat eum, ut aptissimum Latinum vocabulum inveniret, ad propriam vim illorum redire; nec minus ratio quaedam reddenda erat, qua de causa his potissimum vocabulis usus esset, id quod imagine expingenda fecit [cf. Top. 6; p. 53 adn.].

Illas proprietates sermonis, de quibus egimus, his causis explicare satis haberemus, siquidem nullis nisi artis vocabulis sic usus esset. Eum autem alias quoque metaphoras quasi decoloratas renovasse et ad pristinum nitorem revocasse nonnullis exemplis demonstrabimus.

sive consuetudinis nosse regiones, intra quas venire et pervestiges quod quaeras. Ubi eum locum omnem *cogitatione saepseris*, si modo usu rerum percallueris, nihil te effugiet atque omne, quod erit in re, occurret atque incidet, quocum loco conferendum est de or. II 5: „bene dicere autem, quod est scienter et perite et ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis saepe teneatur“; de or. II 174 autem de fossore cogitavit: „Ut enim si aurum quoi, quod esset multifariam defossum, monstrare vellem, satis esse deberet, si signa et notas ostenderem locorum, quibus cognitis ipse sibi foderet et id quod vellet parvo labore nullo errore inveniret, sic has ego argumentorum volui notas quaerenti demonstrare ubi sint; reliqua cura et cogitatione eruuntur“. cf. Plat. Rep. IV 432.

II.

De ceteris metaphoris.

[§ 1]. Primum translationem *fructus* perusitatum esse vel omnibus notum est; sic, ut ex Ciceronis scriptis exemplum afferam, ad fam. V 13,1 legimus: „... illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi“;¹ Brut. 16 autem, ubi hac eadem metaphora usus est, totam imaginem expinxit: „nec enim ex novis, ut agricolae solent, *fructibus* est, *unde tibi reddam quod accepi* — sic omnis fetus repressus est exustusque flossiti veteris ubertatis exaruit —, nec ex conditis, qui iacent in tenebris et ad quos omnis nobis aditus, qui paene solis patuit, obstructus est. Seremus igitur aliquid tamquam in inculto et derelicto solo; quod ita diligenter colemus, ut impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris; modo idem noster *animus* efficere possit, quod ager, qui, cum multos annos quievit, uberiores efferre fruges solet“; quocum loco conferendum est pro Cael. 76: „quae studia . . in adolescentia . ., *tamquam in herbis*, significant, quae virtutis maturitas, et quantae fruges industriae sint futurae“, unde sequitur »fruges« quoque in eadem sententia adhiberi; et

¹) cf. pro Pis. 57: „... iustam gloriam, qui est fructus verae virtutis honestissimus“; de off. II 63: „quod autem tributum est bono viro et grato, in eo quum ex ipso fructus est, tum etiam ex ceteris“. Similiter adiectivum «fructuosus» adhibuit ad Att. XIV 11, 2: „Ruina rem non fecit deteriore, haud scio an iam fructuosiore“ et de off. II 64: „est enim non modo liberale paullum nonnumquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum“.

ex eadem imagine metaphoram »ferax« hausit, qua et de off. III 5 usus est: „Sed, quum tota philosophia . . . frugifera et fructuosa nec ulla pars eius inculta ac deserta sit, tum nullus feracior in ea locus est nec uberior, quam de officiis, a quibus constanter honesteque vivendi praecepta ducuntur“ et or. 48: „Nihil enim est feracius ingeniis; iis praesertim, quae disciplinis excolta sunt. Sed ut segetes fecundae et uberes non solum fruges verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis aut levia quaedam aut causis aliena aut non utilia gignuntur“; cf. de or. II 131: „Subacto mihi ingenio opus est, ut agro, non semel arato, sed novato et iterato, quo meliores fetus possit et grandiores edere“.

[§ 2.] Deinde saepe et ab aliis et a Cicerone metaphoram »ardor animi«² adhibita est, quam eandem longius produxit Brut. 93: „ardor animi non semper adest, isque cum consedit, omnis illa vis et quasi flamma oratoris extinguitur“; de or. II 190 similem quidem comparisonem quandam invenimus: „neque ut oderit eum quem tu velis, nisi te ipsum flagrantem odio ante viderit; Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quae nisi admoto igni ignem concipere possit, sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim orationis parata, quae possit incendi, nisi ipse inflammatus ad eam et ardens accesseris“; cf. ibid. 194: „Saepe enim audivi poetam bonum neminem . . . sine inflammatione animorum existere posse et sine quodam adflatu quasi furoris“, ubi, cum »adflatu« scriberet, imaginis venti recordatus est, et 197: „Quamquam te quidem quid hoc doceam, qui in accusando sodali meo tantum incendium non oratione solum, sed etiam multo magis vi et dolore et ardore animi concitaras, ut ego ad

²) cf. Thes. I. L. II 490, 69 sqq.

id restinguendum vix conarer accedere?“ His iisdem e locis cognosci potest animo eius nonnumquam per longum tempus eandem imaginem obversari; nam profectus a metaphora »flagrantem odio« tota imagine expicta et 194 et 197 idem simile iterat.

[§ 3.] Nec minus translationis »gubernare« propriam sententiam saepe iam non sensit, qua, ut exempla afferam, et initio libri primi de oratore usus est [8: „qui regere ac gubernare rem publicam possint“; cf. 38: „ista praeclara gubernatrice . . . civitatum eloquentia“, 46: „una paene voce repelli oratorem a gubernaculis civitatum“] et pro Sext. 20, pro Rosc. Amer. 131: [L. Sulla] „cum solus rem publicam regeret orbemque terrarum gubernaret“, in Catil. III 18: „Idque iam coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse“; quam metaphoram, cum in epistulis quoque, ut ad fam. II 7, 1: „te . . . hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua“ et ad Att. XIV 11, 1: „Sed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat“, legamus, sequitur eandem in cotidiano sermone usitatam fuisse. — Ab hac igitur profectus comparisonem amplificavit de inv. I 4:³ „cum ad gubernacula rei publicae temerarii atque audaces homines accesserant, maxima ac miserrima naufragia fiebant.“⁴

[§ 4.] Similiter Cicero nonnumquam metaphoram quae est »patefacere« longius producit. Quam contritam esse cognoscimus ex or. pro Mil. 103: „Quodnam ego concepi tantum scelus, aut quod in me tantum facinus admisi, iudices, quum illa iudicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, exstinxerunt?“; pro Lael. 97: „Quod si in scena, id est, in contione, in qua rebus fictis et adumbratis

³) Ceterum ille usus metaphoras amplificandi, de quo egimus, in libris de inventionem scriptis perraro invenitur.

⁴) Haec metaphora eam nimirum ob causam perusitata fiebat, quod ea comparatio iam ab antiquissimis scriptoribus adhibebatur.

loci plurimum est, tamen verum valet, si modo id patefactum et illustratum est“, de or. I 177: „nonne in ea causa ius applicationis, obscurum sane et ignotum, patefactum in iudicio atque inlustratum est a patrono?“; cf. de fin. II 5: „haec patefactio quasi rerum operarum, quum, quid quidque sit, aperitur, definitio est“. — De or. I 204 autem tota imago nobis repraesentatur: „Ego intellego, si in haec, quae *patefecit* oratione sua Crassus, *intrare* volueritis, facillime vos ad ea, quae cupitis, perventuros ab hoc aditu *ianuaque patefacta*“; Cicero cum et ineunte et exeunte in sententia illam translationem adhibeat, sine dubio in comparatione facienda inde proficiscitur.

[§ 5.] De or. I 203 denique duas pervulgatas metaphoras ad totam imaginem propagatas inter se coniunxit:⁵ „Equidem vobis . . fontes, unde hauriretis, atque itinera ipsa putavi esse demonstranda, non ut ipse dux essem, quod et infinitum est et non necessarium, sed ut commonstrarem tantum viam, et, *ut fieri solet*, digitum ad fontes intenderem“, qua eadem ex imagine metaphoram quandam hausit § 205: „vias earum rerum rationemque cupimus cognoscere“. Ut ex hoc loco, sic ex aliis apparet Ciceronem illarum translationum propriam vim iam non sentire, ut ex l. de fin. II 3: „omnis autem in quaerendo, quae via quadam et ratione habetur, oratio“ et ex l. de nat. deor. II 57: „Zeno naturam ita definit, ut eam dicat ignem esse artificiosum ad gignendum progredientem via“; ceterum eandem iam Graeci adhibuerunt, ut Plato Phaedr. 263 B: οὐκ οὖν τὸν μέλλοντα τέχνην ῥητορικὴν μετιέναι πρῶτον μὲν δεῖ ταῦτα ὁδῶ διηρησθῆαι: et Soph. 218 D: νῦν οὖν . . ἔγωγε καὶ νῦν οὕτω συμβουλεύω, χαλεπὸν καὶ δυσθήρευτον ἡγησασμένους εἶναι τὸ τοῦ σοφιστοῦ γένος πρότερον ἐν ἄλλῃ ῥέον: τὴν μέθοδον αὐτοῦ προμελετᾶν, εἰ μὴ σὺ ποθεν εὐπετεστέραν ἔχεις εἰπεῖν ἄλλην ὁδόν, et Aristoteles multis

⁵) cf. Kiessl.-Heinze ad Hor. sat. II 4, 94.

locis, quos Bonitz⁶ contulit, aequae ac translationem »πηγή«, quam Cicero vocabulo fontis reddidit. Hanc autem imaginem multis aliis quoque locis expinxit, ut de or. II 117: „et tardi ingenii est rivulos consecrari, fontis rerum non videre, et iam aetatis est ususque nostri a capite quod velimus arcessere et unde omnia manent videre“ et Acad. poster. I 8: „sed meos amicos, in quibus est studium, in Graeciam mitto, id est, ad Graecos ire iubeo, ut ea a fontibus potius hauriant quam rivulos consecrentur“ et Tusc. I 6: „si aliquid oratoriae laudi nostra attulimus industria, multo studiosius philosophiae fontes aperiemus, e quibus etiam illa manabant“ et de or. III 23: „ravis est diducta oratio, non fontibus“.

⁶) Index, ed. acad. vol. V, s. v. «ὁδός» p. 496 a 51 sqq.

Appendix.

De Platonis usu metaphorarum.¹

Hic usus quem apud Ciceronem observavimus saepius idem in Platonis² libris invenitur; unde nos ipsi, potissimum ex libris qui inscribuntur Phaedrus, Euthydemus, Protagoras, Symposion, Gorgias, hos conguessimus locos idoneos quibus idem illustraretur:

Phaedr. 230 D, ubi Socrates Phaedrum cum pastore quodam comparat: ὡς περ γὰρ οἱ τὰ πεινῶντα θρέμματα θालὸν ἢ τινα καρπὸν προσείοντες ἄγουσι, οὐ ἐμοὶ λόγους οὐτῶ προτείνων ἐν βιβλίοις τὴν τε Ἀττικὴν φαίνει περιάξειν ἅπασαν καὶ ὅποι ἂν ἄλλοσε βούλη, ex priore sententia «προτείνων» et «περιάξειν» in posteriorem transtulit.

Euthyd. 285 C ὡς ἐγώ, ἐπειδὴ καὶ πρεσβύτης εἰμί, παρακινδυνεύειν ἔτοιμος καὶ παραδίδωμι ἐμαυτὸν Διονυσόδωρῳ τούτῳ ὡς περ τῇ Μηδείᾳ τῇ Κόλχῳ ἀπολλύτω με, καὶ εἰ μὲν βούλεται, ἐψέτω, εἰ δ', ὅ τι βούλεται, τοῦτο ποιείτω μόνον χρηστὸν ἀποφηνάτω vocabulum «ἐψέτω» ex imagine haustum propriae orationi immiscuit.

Prot. 313 C sophistas cum mercatoribus comparat, quem locum, ut quo praecipue verba propria et tralata inter se confusa sint, totum affero: Ἄρ' οὖν, ὦ Ἰππόκρατες, ὁ σοφιστὴς τυγχάνει ὧν ἔμπορός τις ἢ κάπηλος τῶν ἀγω-

¹) cf. George Olaf Berg, Metaphor and comparison in the dialogues of Plato. John Hopkins University. — Berlin 1904.

²) Cui se permultum debere et Cicero ipse saepius concedit et multis nostrorum disputationibus accuratius probatum est. cf. imprimis v. Heusde, M. Tullius Cicero φιλοπλάτων, diss. Utrecht 1836. — F. Saltzmann, Cic's Kenntnis der Plat. Schriften. Cleve 1865/6. — F. Gloel, über Cic's Studium des Plato. Progr. Magdeburg 1876.

γίμων, ἀφ' ὧν ψυχὴ τρέφεται; Φαίνεται γὰρ ἔμοιγε τοιοῦτός τις. τρέφεται δέ, ὡς Σώκρατες, ψυχὴ τίμη; Μαθήματα δὲ τίνου, ἢν δ' ἐγὼ καὶ ὅπως γε μή, ὡς ἑταῖρος, ὁ σοφιστῆς ἐπαινοῦν, ἀπωλεῖ, ἐξαπατήσῃ ἡμᾶς, ὡς περὶ οἱ περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφήν. ὁ ἔμπορος τε καὶ κάπηλος, καὶ γὰρ οὗτοί που ὧν ἄγουσιν ἀγωγίμων οὔτε αὐτοὶ ἴσασι ὅ τι χρηστὸν ἢ πονηρὸν περὶ τὸ σῶμα, ἐπαινοῦσι δὲ πάντα πωλοῦντες, οὔτε οἱ ὠνούμενοι παρ' αὐτῶν, ἐὰν μή τις τύχη γυμναστικός ἢ ἱατρὸς ὧν. οὕτω δὲ καὶ οἱ τὰ μαθήματα περιέρχοντες κατὰ τὰς πόλεις καὶ πωλοῦντες καὶ καπηλεύοντες τῷ ἀεὶ ἐπιθυμοῦντι ἐπαινοῦσι μὲν πάντα ἃ πωλοῦσι, τάχα δ' ἂν τινες, ὡς ἄριστε, καὶ τούτων ὀγνωοῖεν ὧν πωλοῦσιν ὅτι χρηστὸν ἢ πονηρὸν πρὸς τὴν ψυχὴν. ὡς δ' αὐτως καὶ οἱ ὠνούμενοι παρ' αὐτῶν, ἐὰν μή τις τύχη περὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἱατρικός ὧν. εἰ μὲν οὖν σὺ τυγχάνεις ἐπιστήμων τούτων τί χρηστὸν καὶ πονηρὸν, ἀσφαλές σοι ὠνεῖσθαι μαθήματα καὶ παρὰ Πρωταγόρου καὶ παρ' ἄλλου ὁμοῦ οὐκ εἰ δὲ μή, ὄρα. ὡς μακάριε, μή περὶ τοῖς φιλότοις κυβεύης τε καὶ κινδυνεύης. καὶ γὰρ διὴ καὶ πολὺ μείζων κίνδυνος ἐν τῇ τῶν μαθημάτων ὧν ἢ ἐν τῇ τῶν σιτίων. σιτία μὲν γὰρ καὶ ποτὰ πριάμενον παρὰ τοῦ καπήλου καὶ ἐμπόρου ἔξεστι ἐν ἄλλοις ἀγγείοις ἀποφέρειν, καὶ πρὶν δεῖσθαι αὐτὰ εἰς τὸ σῶμα πίνοντα ἢ φαγόντα, καταθέμενον οἰκᾶδες ἔξεστι συμβουλεύσασθαι, παρακαλέσαντα τὸν ἐπαίοντα, ὅτι τίς ἐδεστέον ἢ ποτέον καὶ ὅτι μή, καὶ ὅπόσον καὶ ὅποτε. ὥστε ἐν τῇ ὧν ἢ οὐ μέγας ὁ κίνδυνος, μαθήματα δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῃ ἀγγείῳ ἀπενεργεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη καταθέντα τὴν τιμὴν, τὸ μάθημα ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ λαβόντα καὶ μαθόντα³ ἀπίεναί ἢ βεβλαμμένον ἢ ὠφελιμένον.

Symp. 216 D sqq. Alcibiades Socratem cum Sileno comparat: ὁράτε . . . ὅτι Σωκράτης ἐρωτικῶς διαίκεται τῶν καλῶν καὶ ἀεὶ περὶ τούτους ἐστὶ καὶ ἐκπέπληγται καὶ αὐτὸς ἄγνωστος πάντα καὶ οὐδὲν οἶδεν, ὡς τὸ σχῆμα αὐτοῦ. τοῦτο οὐ σεληνώδης; σφόδρα γε. τοῦτο γὰρ οὗτος ἐξῶθεν περιβέβληται, ὡς περὶ ὁ γεγλυμένος σεληνός. ἐνδοθεν δὲ ἀνοιχθεὶς πόσης οἴεσθε γέμει, ὡς ἄνδρες συμπίται, σωφροσύνης; ἴστε ἔτι οὐτ' εἴ τις καλός ἐστι μέλει αὐτῷ οὐδέν, ἀλλὰ καταφρονεῖ τοσοῦτον ὅσον οὐδ' ἂν εἰς

³) Ut hic apud Platonem, sic apud Ciceronem verbum proprium artissime coniunctum est cum translatione de or. I 153 [p. 52]: „ . . . scriptorum similitudine et vi . . .“ et Brut. 93. [p. 56]: „ . . . illa vis et quasi flamma oratoris“. cf. Tim 69 A/B [p. 66] al.

οἰθηθείη, οὐτ' εἴ τις πλούσιος, οὐτ' εἰ ἄλλην τινὰ τιμὴν ἔχων τῶν ὑπὸ πλῆθους μακαριζομένων ἡγεῖται δὲ πάντα ταῦτα τὰ κτήματα οὐδενὸς ἄξια καὶ ἡμᾶς οὐδὲν εἶναι, λέγων μὲν οὐ, εἰρωνευόμενος δὲ καὶ παίζων πάντα τὸν βίον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διατελεῖ. σπουδάσαντος δὲ αὐτοῦ καὶ ἀνοιχθέντος⁴ οὐκ οἶδα εἴ τις ἐώρακε τὰ ἐντὸς ἀγάλματα. ἀλλ' ἐγὼ ἤδη ποτ' εἶδον, καὶ μοι ἔδοξεν οὕτω θεῖα καὶ χρυσᾶ⁵ εἶναι καὶ πάγκαλα καὶ θαυμαστά, ὥστε ποιητέον εἶναι ἐν βραχεῖ, ὅτι κελεύοι Σωκράτης.

Phaedr. 247 C sqq. quoque optimum exemplum huius ex metaphoris et verbis propriis mixtae orationis praebet; quo toto ex loco 251 B sqq. solum excerpo: ἰδόντα δὲ αὐτὸν οἶον ἐκ τῆς φρίκης μεταβολὴ τε καὶ ἰδρῶς καὶ θερμότης ἀθήτης λαμβάνειν δεξιόμενος γὰρ τοῦ κάλλους τὴν ἀπορορροὴν διὰ τῶν ὀμμάτων ἐθερμάνθη, ἢ ἢ τοῦ πεπερῶς φύσει ἄρδεται, θερμάνθέντος δὲ ἐτάκη τὰ περὶ τὴν ἔκφυσιν, ἃ πάλα ὑπὸ σκληρότητος συμμεμυκῶτα εἶργε μὴ βλαστάνειν, ἐπιρρυσείσης δὲ τῆς τροφῆς ψῆσέ τε καὶ ὄρμησε φύεσθαι ἀπὸ τῆς εἰζῆς ὁ τοῦ πεπερῶς καυλὸς ὑπὸ πᾶν τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος. πᾶσα γὰρ ἦν τὸ πάλα πεπερωτή. Ζεῖ οὖν ἐν τούτῳ ὅλη καὶ ἀνακτικίη, καὶ ὅπερ τὸ τῶν ὀδοντοφυούτων πάθος περὶ τοὺς ὀδόντας γίγνεται, ὅταν ἄρτι φύωσι, κησὶς τε καὶ ἀγανάκτησις περὶ τὰ οὐλα, ταῦτόν δὲ πέπονθεν ἢ τοῦ πεπερῶς ἀρχομένη ψυχῆ. Ζεῖ τε καὶ ἀγανακτεῖ καὶ γαργαλίζεται φύουσα τὰ πεπερῶ. ὅταν μὲν οὖν βλέπουσα πρὸς τὸ τοῦ παιδὸς κάλλος ἐκείθεν μέρη ἐπιόντα καὶ μέοντα, ἃ δὴ διὰ ταῦτα ἴμερος καλεῖται,⁴ δεχομένη τὸν ἴμερον ἄρδεται τε καὶ θερμαίνεται, λωφᾶ τε τῆς ὀδύνης καὶ γέγηθεν ὅταν δὲ χωρὶς γένηται καὶ ἀυχμήσῃ, τὰ τῶν διεξόδων στόματα, ἢ τὸ πεπερῶ ὄρμη, συναυαινώμενα μύσαντα ἀποκλείει τὴν βλάστην τοῦ πεπερῶ, ἢ δ' ἐντὸς μετὰ τοῦ ἴμερου ἀποκεκλιμμένη, πηδῶσα οἶον τὰ σφύζοντα, τῇ διεξόδῳ ἐγγίρει ἐκάστη τῇ καθ' αὐτήν, ὥστε πᾶσα κεντούμενη κύκλω ἢ ψυχῇ οἰστρᾶ καὶ

⁴) Quibus potissimum ex verbis elucet, quanti momenti ad hanc tralaticiam orationem excolendam studium propriae sententiae vocabulorum cognoscendae fuerit [cf. p. 54]; cf. «εὐθύνη» [p. 66 sq.] et «ὑπογράφειν» [p. 67]; Gorg. 493 A [p. 65].

ὀδυνᾶται· μνήμην δ' αὖ ἔχουσα τοῦ καλοῦ γέγηθεν. ἐκ δ' ἀμφοτέρων μειγμένων ἀδημονεῖ τε τῇ ἀτοπία τοῦ πάθους καὶ ἀποροῦσα λυττᾷ. καὶ ἐμμανῆς οὕσα οὔτε νυκτὸς δύναται καθυθεῖν οὔτε μεθ' ἡμέραν οὐδ' ἂν ἤ μείνειν, θεῖ δὲ ποθοῦσα. ὅπου ἂν οἴηται ὄψεσθαι τὸν ἔχοντα τὸ κάλλος· ἰδοῦσα δὲ καὶ ἐποχαιτευσάμενη ἕμερον ἔλυσε μὲν τὰ τότε συμπεφραγμένα ἀναπνοῇν δὲ λαβοῦσα κέντρων τε καὶ ὠδίνων ἔληξεν. ἡδονὴν δ' αὖ ταύτην γλυκυτάτην ἐν τῷ παρόντι καρποῦται.

Ut hoc loco, sic ibid. 255 C loquitur de pulchritudinis effluvio et pennigera anima: ⁵ τότε ἤδη ἡ τοῦ βεύματος ἐκείνου πηγῆ, ὃν ἕμερον Ζεὺς Γανυμήδους ἐρών ὠνόμασε, πολλὴ φερομένη πρὸς τὸν ἐραστήν. ἡ μὲν εἰς αὐτὸν ἔδω, ἡ δ' ἀπομεστουμένου ἔξω ἀπορρεῖ· καὶ οἷον πνεῦμα ἢ τις ἰχθὺς ἀπὸ λείων τε καὶ στερεῶν ἀλλομένη πάλιν ὅθεν ὁρμήθη φέρεται, οὕτω τὸ τοῦ κάλλους βεῦμα πάλιν εἰς τὸν καλὸν διὰ τῶν ὀμμάτων ἰόν, ἢ πέφυκεν ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἰέναι ἀφικόμενον, καὶ ἀναπτερωσάν τὰς διόδους τῶν πτερῶν, ἄρθει τε καὶ ὤρμησε πτερορρεῖν τε καὶ τὴν τοῦ ἐρωμένου αὐτὴν ψυχὴν ἔρωτος ἐνέπληξεν. His autem locis Platonem cum de iis, quae tamquam effluerent, diceret, a metaphoris quibusdam, quae in philosophiae disciplina maxime erant contritae, proficisci elucet ex iis, quae Stallbaum ad Phaedr. 251 B et 255 C adnotavit.

Atque hac sententia, ut aliquid effluere diceret, quis primus in philosophia usus sit, ex Platonis Menone apparet [76 C/D]: ΣΩ. Βούλει οὖν σοι κατὰ Γοργίαν ἀποκρίνωμαι, ἢ ἂν σὺ μάλιστ' ἀκολουθήσῃς; ΜΕΝ. Βούλομαι. πῶς γὰρ οὐ; ΣΩ. Οὐκ οὖν λέγετε ἀπορροῆς τινος τῶν ὄντων κατὰ Ἐμπεδοκλέα;⁶ ΜΕΝ. Σφόδρα γε. ΣΩ. Καὶ πόρους, εἰς οὓς καὶ δι' ὧν αἱ ἀπορροαὶ πορεύονται; ΜΕΝ. Πάνυ γε. ΣΩ. Καὶ τῶν ἀπορροῶν τὰς μὲν ἀρμόττειν ἐνίοις τῶν πόρων, τὰς δὲ ἐλάττους ἢ μείζους εἶναι; ΜΕΝ. Ἔστι ταῦτα. ΣΩ. Οὐκ

⁵) Apparet Platonem hac in re opinionem vulgarem sibi vindicasse, quae anima pennis praedita dicitur. cf. Georg Weicker, „Der Seelenvogel in der alten Literatur und Kunst“, Leipz. 1902. — Erwin Rohde, Psyche p. 222.

⁶) cf. Diels, Vorsokratiker², I-p. 197, 20: γνοῦς ἴτι πάντων εἰσὶν ἀπορροαὶ ἴσος ἐγένοντο.

οὖν καὶ ὄφιν καλεῖς τι; ΜΕΝ. Ἐγωγε. ΣΩ. Ἐκ τούτων δὲ ξύνες ὅ τοι λέγω, ἔφη Πίνδαρος. ἔστι γὰρ χροῶ ἀπορροὴ σχημάτων ὄψει σύμμετρος καὶ αἰσθητὸς. . . ἴσως γὰρ σοι κατὰ συνήθειαν εἴρηγται. καὶ ἅμα, οἶμαι, ἐννοεῖς, ὅτι ἔχοις ἂν ἐξ αὐτῆς εἰπεῖν καὶ φωνήν, ὃ ἔστι, καὶ ὁσμὴν καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν τοιούτων. . . Τραγικὴ γὰρ ἔστιν, ὃ Μένων, ἡ ἀπόκρισις, ὥστε ἀρέσκει σοι μᾶλλον ἢ ἡ περὶ τοῦ σχήματος. Non oportet fusius demonstrarem Platonem Phaedri l. c. ad hoc vocabulum ex philosophorum doctrina sumptum respicere, id quod praecipue apparet ex verbis: οὐκοῦν λέγετε ἀπορροῆς τινος τῶν ὄντων. . . καὶ πόρους, εἰς οὓς καὶ δι' ὧν αἱ ἀπορροαὶ πορεύονται; unde ceterae et singulae metaphorphae et totae imagines ortae sunt.

Soph. 263 E ad idem vocabulum redit: ΕΕ. οὐκοῦν διὰ νοια μὲν καὶ λόγος ταῦτόν· πλὴν ὁ μὲν ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γινόμενος τοῦτ' αὐτὸ ἡμῖν ἐπινομάσθη διάνοια; ΘΕΑΙ. Πάνυ μὲν οὖν. ΕΕ. Τὸ δὲ γ' ἀπ' ἐκείνης βεῦμα διὰ τοῦ στόματος ἰδὼν μετὰ φθόγγου κέκληται λόγος.

Ex metaphora «ἀπληστία» progressus⁷ de Danaidum fabula recordatus est Gorg. 493 A sqq.: καὶ τοῦτο ἔρα τις μυθολογῶν κομψὸς ἀνὴρ, ἴσως Σικελὸς τις ἢ Ἰταλικὸς, παράγων τῷ ὀνόματι διὰ τὸ πιθανόν τε καὶ πειστικὸν ὠνόμασε Πίθον, τοὺς δὲ ἀνοήτους ἀμυήτους· τῶν δ' ἀμυήτων τοῦτο τῆς ψυχῆς, οὐ αἱ ἐπιθυμίαι εἰσὶ, τὸ ἀκόλαστον αὐτοῦ καὶ οὐ στεγανόν⁸, ὡς τετρημένος εἶη Πίθος, διὰ τὴν ἀπληστίαν ἀπεικάζας. τούναντίον δὲ οὗτος σοί, ὦ Καλλίκλεις, ἐνδείκνυται ὡς τῶν ἐν Ἄιδου. . . οὗτοι ἀθλιώτατοι ἂν εἴεν οἱ ἀμύητοι, καὶ φοροῖεν εἰς τὸν τετρημένον Πίθον ὕδωρ ἐτέρω τοιούτῳ τετρημένῳ κοσκίνῳ. τὸ δὲ κοσκίνον ἄρα λέγει, ὡς ἔφη ὁ πρὸς ἐμὲ λέγων, τὴν ψυχὴν εἶναι· τὴν δὲ ψυχὴν κοσκίνῳ ἀπέκασε τὴν τῶν ἀνοήτων ὡς τετρημένην, ἅτε οὐ δυναμένην στέγειν δι' ἀπιστίαν τε καὶ λήθην. ταῦτ' ἐπει-

⁷) cf. Gorg. 492 D: τὰς μὲν ἐπιθυμίας φῆς οὐ κολαστέον, εἰ μέλλει τις οἷον δεῖ εἶναι, ἐῶντα δὲ αὐτὰς ὡς μεγίστας πλήρωσιν αὐταῖς ἀμόθεν γέ ποθεν ἐτοιμάζειν, καὶ τοῦτο εἶναι τὴν ἀρετήν.

κῶς μὲν ἐστὶν ὑπὸ τι ἄτοπα, δηλοῖ μὲν ὁ ἐγὼ βούλομαι σοὶ ἐνδει-
ξάμενος, ἐάν πως οὐδὲς τε ὦ, πείσαι μεταθέσθαι, ἀντὶ τοῦ ἀπλή-
στως καὶ ἀκολάστως ἔχοντος βίου τὸν κοσμίως καὶ τοῖς ἀεὶ παρού-
σιν ἱκανῶς καὶ ἐξαρκούντως ἔχοντα βίον ἐλέσθαι. ἀλλὰ πότερον
πείθω τί σε καὶ μετατίθεσαι εὐδαιμονεστέρους εἶναι τοὺς κοσμίους
τῶν ἀκολάστων, ἢ οὐδ' ἂν ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα μυθολογῶ, οὐδὲν
τι μᾶλλον μεταθήσει; eqs.

Phaedr. 264 C Plato scribit: Ἄλλὰ τότε γε οἶμαι σε
φάναι ἂν, δεῖν πάντα λόγον ὥσπερ ζῆν συνεστάναι σῶμά
τι ἔχοντα αὐτὸν αὐτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε
ἄπουν, ἀλλὰ μέτα τε ἔχειν καὶ ἄκρα, πρέποντ' ἀλλήλοισι καὶ
τῇ ὅλῃ γεγραμμένα, **quam comparisonem frequentissimam**
fuisse supra demonstravimus [cf. p. 22 sq.]. **Indidem me-**
taphoram «κεφαλή λόγου» sumpsit, qua utitur Gorg. 505 D:
ἀλλ' οὐδὲ τοὺς μύθους φασὶ μεταξὺ θέμις εἶναι καταλείπειν,
ἀλλ' ἐπιθέντας κεφαλὴν, ἵνα μὴ ἄνευ κεφαλῆς περιεῖη
eqs et Phil. 66 D: τὸ δὴ μετὰ ταῦθ' ἡμῖν οὐδὲν λοιπὸν πλὴν
ὥσπερ κεφαλὴν ἀποδοῦναι τοῖς εἰρημένοις et Tim. 69 A/B:
πάλιν ἐπ' ἀρχὴν ἐπανέλθωμεν διὰ βραχέων, ταχύ τε εἰς ταῦτὸν
πορευθῶμεν, ἔθεν δεῦρο ἀφικόμεθα, καὶ τελευτήν ἤδη
κεφαλὴν τε τῷ μύθῳ πειρώμεθα ἀμιόττουσαν ἐπιθεῖναι
τοῖς πρόσθεν.

Eodem loco aliam quandam metaphoram renovat; I.
c. 69 A enim ὅτ' οὖν δὴ τὰ νῦν οἷα τέκτοσιν⁸ ἡμῖν ὕλη
παράκειται τὰ τῶν αἰτίων γένη διυλισμένά **verba «οἷα τέ-**
κτοσιν» adposuit, cum vocis «ὕλη» propriae sententiae recor-
daretur, quam saepe tralate adhibitam esse satis constat.⁹

Protag. 325 D, ubi educatorem comparat cum ligna-
rio: εἰ δὲ μὴ (ἐκὼν πείθεται), ὥσπερ ξύλον⁸ διαστρεφόμενον
καὶ καμπτόμενον εὐθύνοισιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς, pro-
ficiscitur a verbo «εὐθύνειν», quo ita ut propria vis cog-
noscitur non possit, nonnullis verbis infra utitur [326 D/E]:

⁸) cf. Cic. de opt. gen. or. 5 [p. 17]; de or. III 217 [p. 22] al,
pag. 18 adn. 17. — Plat. Lys. 218 D; Euthyd. 277 B [p. 68].

⁹) cf. Phil. 54 C: φημί δὲ γενέσεως μὲν ἕνεκα φάρμακά τε καὶ
πάντα ὄργανα καὶ πᾶσαν ὕλην παρατίθεσθαι πᾶσιν. cf. Cic. or. 12.

καὶ ἡ πόλις νόμους ὑπογράψασα . . . κατὰ τούτους ἀναγκά-
ζει καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι ὅς δ' ἂν ἐκτὸς βαίῃη τούτων, κο-
λάξει καὶ ὄνομα τῇ κολάσει ταύτῃ καὶ παρ' ὑμῖν καὶ ἄλλοι
πολλαχοῦ, ὡς εὐθυνοῦσης τῆς δίκης, εὐθύναι. **Vocabuli**
«εὐθύνειν» propriae sententiae Graecos persaepe iam non
recordari inde sequitur, quod et «εὐθύναι» in magistratuum
ratione reddenda dicebatur et «εὐθύναι» ii vocabantur, qui
rationem ab illis reposcebant; cf. Gilbert, Handbuch der
griech. Statsaltertümer² I p. 250.

Protag. 326 C sqq. quoque usitata quaedam meta-
phora imaginis expingendae occasionem dat: Ἐπειδὴν . .
ἐκ διδασκάλων ἀπαλλαγῶσιν, ἡ πόλις αὐ τοὺς τε νόμους ἀναγκά-
ζει μανθάνειν καὶ κατὰ τούτους ζῆν κατὰ παράδειγμα, ἵνα μὴ
αὐτοὶ ἐφ' αὐτῶν εἰκῆ πράττωσιν, ἀλλ' ἀτεχνῶς ὥσπερ οἱ
γραμματισταὶ τοῖς μήπω δεινοῖς γράφειν τῶν
παίδων ὑπογράφαντες γραμμὰς τῇ γραφίδι οὕτω
τὸ γραμματεῖον διδῶσιν καὶ ἀναγκάζουσι γράφειν
κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν, ὡς δὲ καὶ ἡ πόλις
νόμους ὑπογράψασα . . . κατὰ τούτους ἀναγκά-
ζει καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι; cuius translationis propriae sententiae alibi rati-
onem non habet, ut de legg. V 734 E: Καὶ τὸ μὲν προοί-
μιον τῶν νόμων ἐνταυθοῖ λεχθὲν τῶν λόγων τέλος ἐχέτω, μετὰ δὲ
τὸ προοίμιον ἀναγκαῖόν που νόμον ἔπεσθαι, μᾶλλον δὲ τό γε ἀλη-
θὲς νόμους πολιτείας ὑπογράφειν et ibid. IV 711 B.

Protag. 339 E Plato a metaphora «πληγείς», quam
perusitatam esse Stallbaum ad Symp. 218 A docuit, pro-
gressus ad frequentissimam [cf. p. 30 sqq.] comparisonem
oratoris et pugnantis cuiusdam delabitur; et ut multis locis,
quibus illam translationem invenimus, sic hoc tota com-
paratio fusius amplificata est: καὶ ἐγὼ τὸ μὲν πρῶτον, ὥσπερ
εἰ ὑπὸ ἀγαθοῦ πύκτου πληγείς, ἐσκοτώθην τε
καὶ ἰλιγγίασα εἰπόντος αὐτοῦ ταῦτα καὶ τῶν ἄλλων
ἐπιθορυβησάντων, et similiter Phil. 22 E scribit: Ἄλλὰ μὲν,
. . . ἔμοιγε δοκεῖ νῦν μὲν ἡδονὴ σοὶ πεπτωκέναι καθ' ἅπερ εἰ
πληγείσα ὑπὸ τῶν νῦν δὴ λόγων τῶν γὰρ νικητῆρων πέρι

μαχομένη κείται et Euthyd. 303 A: ἐγὼ μὲν οὖν . . . ὥσπερ πληγεῖς ὑπὸ τοῦ λόγου, ἐκείμην ἄφωτος.

Eandem metaphoram Symp. 218 A legimus, quo loco cum ea coniunctum est «δηχθεῖς»: πληγεῖς τε καὶ δηχθεῖς ὑπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, quod idem vocabulum saepe tralate adhibetur, ut Sophocl. Phil. 1358 et Eurip. Hipp. 696. — Inde Symp. 217 E sqq. tota imago orta est: ἔτι δὲ τὸ τοῦ δηχθέντος ὑπὸ τοῦ ἔχθεως πάθος καὶ ἐχει. φασὶ γὰρ πού τινα τοῦτο παθόντα οὐκ ἐθέλειν λέγειν οἷον ἦν πλὴν τοῖς δεδηγμένοις, ὡς μόνοις γνωσομένοις τε καὶ συγνωσομένοις, εἰ πᾶν ἐτόλμα δρᾶν τε καὶ λέγειν ὑπὸ τῆς ὀδύνης. Cum usque ad haec verba novam quandam et ab eo ipso inventam imaginem adhibere videatur, ex insequentibus sentiis elucet eum ad illam metaphoram respicere: ἐγὼ οὖν δεδηγμένος τε ὑπὸ ἀλγεινότερου καὶ τὸ ἀλγεινότερον ὢν ἄν τις δηχθείη — τὴν καρδίαν. . . γὰρ¹⁰ . . . πληγεῖς τε¹¹ καὶ δηχθεῖς ὑπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, οἱ ἔχονται ἐχίδνης ἀγριώτερον, νέου ψυχῆς μὴ ἀφουὸς ὅταν λάβωνται, καὶ ποιοῦσι δρᾶν τε καὶ λέγειν ὅτι οὖν . . .

Deinde praeter Protag. 342 E [cf. pag. 36] Euthyd. 277 B adnotandum est: ὁ Διονυσόδωρος ὥσπερ σφαῖραν⁸ ἐκδεξάμενος τὸν λόγον πάλιν ἐστοχάζετο τοῦ μειρακίου, ubi orationem cum pila comparat ob propriam vim verbi «ἐκδέχεσθαι»; Euthyd. 276 C autem: Καὶ πρὶν ἀναπνεῦσαι καλῶς τε καὶ εὖ τὸ μειράκιον ἐκδεξάμενος ὁ Διονυσόδωρος. . . ἔφη et ibid. 298 B: Καὶ ὁ Κτήριππος ἐκδεξάμενος . . . ἔφη . . . et Symp. 189 A: Ἐκδεξάμενον οὖν ἔφη εἰπεῖν τὸν Ἀριστοφάνη, ὅτι . . . illius propriae sententiae rationem non habet.

Euthyd. 293 A scribit: Ἐγώ γε οὖν καὶ αὐτός, ὦ Κρίτων, ἐπειδὴ ἐν ταύτῃ τῇ ἀπορίᾳ ἐνεπεπτώκη, πᾶσαν ἤδη

¹⁰) cf. Aristoph. Acharn. 1.

¹¹) cf. Soph. Philoctet 267 sqq. . . ἀγρία νέσφ καταφθίνοντα, τῆς ὀνδροφθόρου πληγέντ' ἐχίδνης ἀγρίφ χαράγματι.

φωνήν ἠφίειν, δεόμενος τοῖν ξένοιον ὥσπερ Διοσκουρών ἐπικαλούμενος σῶσαι ἡμᾶς, ἐμέ τε καὶ τὸ μειράκιον, ἐκ τῆς τριχυμίας τοῦ λόγου, καὶ παντὶ τρόπῳ σπουδάσαι κτλ, quo loco eum ad frequentem quandam metaphoram redire ex Hipp. mai. 298 C et Xenoph. Hellen. IV 5,5 elucet. [cf. Stallbaum a. h. I.].

Nec minus voce «ἄρμονία» nonnumquam tota comparatio evocatur. Nonnullis quidem locis certa imago non potest cognosci, ut Pol. IV 431 E, ibid. IX 591 D, Phaedr. 93 E, Theaet. 175 E, ubi ea vox in oratione usurpatur: ὁ δ' αὖ τὰ μὲν τοιαῦτα πάντα δυναμένου τορῶς τε καὶ ὀξέως διακονεῖν, ἀναβάλλεσθαι δὲ οὐκ ἐπισταμένου ἐπιθέξια ἐλευθέρως οὐδέ γ' ἄρμονίαν λόγων λαβόντος ὀρθῶς ὑμῆσαι θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν εὐδαιμόνων βίον ἀληθῆ. — Et in eadem incerta et quasi fluctuante sententia verbum «ἄρμόττειν» dicitur, ut Gorg. 503 E.

Aliis autem locis res concinentes et congruentes comparantur cum musicis,¹² ut Lach. 188 C sqq.: ὅταν . . . ἀκούω ἀνδρὸς περὶ ἀρετῆς διαλεγόμενου ἢ περὶ τινος σοφίας ὡς ἀληθῶς ὄντος ἀνδρὸς καὶ ἀξίου τῶν λόγων ὢν λέγει, χαίρω ὑπερφυῶς, θεώμενος ἅμα τὸν τε λέγοντα καὶ τὰ λεγόμενα, ὅτι πρέποντα ἀλλήλοις καὶ ἀρμόττοντά ἐστι καὶ κομιδῆ μοι δοκεῖ μουσικός ὁ τοιοῦτος εἶναι, ἄρμονίαν καλλίστην ἤρμωσμένος οὐ λύραν οὐδὲ παιδιᾶς ὄργανα, ἀλλὰ τῷ ὄντι ζῆν, ἤρμωσμένος αὐτὸς αὐτοῦ τὸν βίον σύμφωνον τοῖς λόγοις πρὸς τὰ ἔργα, ἀτεχνῶς δωριστί, ἀλλ' οὐκ ἰαστί, οἷομαι δὲ οὐδὲ φρυγιστί, οὐδὲ λυδιστί, ἀλλ' ἤπερ μόνη Ἑλληνική ἐστιν ἄρμονία.¹² ὁ μὲν οὖν τοιοῦτος χαίρειν με ποιεῖ φθειγόμενος καὶ δοκεῖν ὅτι φουὸν φιλόλογον εἶναι οὕτω σφόδρα ἀποδέχομαι παρ' αὐτοῦ τὰ λεγόμενα κτλ, quem ad locum ibid. 193 D/E respicit: οὐκ ἄρα που κατὰ τὸν σὸν λόγον δωριστί

¹²) cf. Symp. 187 C: καὶ ἐστὶν αὐ μουσικῆ περὶ ἄρμονίαν καὶ ῥυθμῶν ἐρωτικῶν ἐπιστήμη.

¹³) Quamquam in musicis harmonia Hellenica non est, tamen Plato hic de illa loquitur, utpote cui propria sententia totius loci obversetur.

ἡρμόσμεθα ἐγὼ τε καὶ σύ, ὦ Λάχης· τὰ γὰρ ἔργα οὐ ξυμφωνεῖ ἡμῖν τοῖς λόγοις. cf. Phaed. 85 E sqq.

Symp. 219 B a metaphora «ἀφιέναι λόγους» proficitur: ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας τε καὶ εἰπὼν καὶ ἀφείς ὡσπερ βέλη τετρωσθαι αὐτὸν ψῆμην, quocum loco compares legg. III 698 D: (Δαίτις) τινὰ λόγον εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀφῆκε φοβηρόν, ibid. X 885 B: οὔτε ἔργον ἀσεβὲς εἰργάσατο ἐκὼν οὔτε λόγον ἀφῆκεν ἄνομον, Gorg. 458 C: ἐμοὶ δ' οὖν καὶ αὐτῷ μὴ γένοιτο τσαούτη ἀσχολία, ὥστε τοιοούτων λόγων καὶ οὔτω λεγομένων ἀφεμένῳ προῦργαίτερόν τι γενέσθαι ἄλλο πράττειν; fusius autem oratorem et militem inter se contendit legg. XII 962 C/D: ΚΑ. . . εἰ . . . τοπάζειν δεῖ, δοκεῖ μοι τείνειν ὁ λόγος οὗτος εἰς τὸν σύλλογον, ὃν εἶπες νῦν δὴ νύκτωρ δεῖν ξυνίεναι. ΑΘ. Κάλλιστ' ὑπέλαβες, . . . καὶ δεῖ δὴ τοῦτον, ὡς ὁ νῦν παρεστηκώς ἡμῖν λόγος μνησεί, πᾶσαν ἀρετὴν ἔχειν, ἧς ἄρχει τὸ μὴ πλανᾶσθαι πρὸς ποτὰ στοχαζόμενον, ἀλλ' εἰς ἐν βλέποντα πρὸς τοῦτο αἰεὶ τὰ πάντα οἶον βέλη* ἀφιέναι et Phil. 23 B: καὶ γὰρ δὴ φαίνεται δεῖν ἄλλης μηχανῆς, ἐπὶ τὰ δευτερεῖα ὑπὲρ νοῦ πορευόμενον οἶον βέλη ἔχειν ἕτερα τῶν ἔμπροσθεν λόγων.¹⁴

Eiusdem imaginis amplificandae metaphora «ἀγών» ansam dat, ut Gorg. 526 E/527 A: παρακαλῶ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ἀνθρώπους, καθ' ὅσον δύναμαι, καὶ δὴ καὶ σὲ ἀντιπαρακαλῶ ἐπὶ τοῦτον τὸν βίον καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὃν ἐγὼ φημι ἀντὶ πάντων τῶν ἐνθάδε ἀγῶνων εἶναι, καὶ ὄνειδιζω σοι, ὅτι οὐχ οἷός τ' ἔσει σαυτῷ βοηθῆσαι, ὅταν ἡ δίκη σοι ᾗ καὶ ἡ κρίσις ᾗν νῦν δὴ ἐγὼ ἔλεγον, ἀλλὰ ἐλθὼν παρὰ τὸν δικαστὴν τὸν τῆς Αἰγίνης υἱόν, ἐπειδὴν σου ἐπιλαβόμενος ἄγῃ, χασμήσει καὶ ἰλιγγιάσεις οὐδὲν ἦττον ἢ ἐγὼ ἐνθάδε σὺ ἐκεῖ, καὶ σε ἴσως τυπτήσῃ τις καὶ ἐπὶ κόρρης ἀτίμως καὶ πάντως προπηλακισῇ.

Similes quasdam comparationes invenimus Protag. 337 E/338 A: ἐγὼ μὲν οὖν καὶ δέομαι καὶ συμβουλευώ, ὦ Πρωταγόρα τε καὶ Σώκρατες, συμβῆναι ὑμᾶς ὡσπερ ὑπὸ διαίτη-

¹⁴) cf. Lucian. Nigrin. 35 sqq.

τῶν ἡμῶν συμβιβαζόντων εἰς τὸ μέσον, καὶ μήτε σὲ τὸ ἀκριβὲς τοῦτο εἶδος τῶν διαλόγων ζητεῖν τὸ κατὰ βραχὺ λίαν, εἰ μὴ ἡδὺ Πρωταγόρα, ἀλλ' ἐφείναι καὶ χαλάσαι τὰς ἡνίας τοῖς λόγοις, ἵνα μεγαλοπρεπέστεροι καὶ εὐσχημονέστεροι ὑμῖν φαίνωνται, μήτ' αὖ Πρωταγόραν πάντα κάλων ἐκτείναντα, οὐρίᾳ ἐφέντα, φεύγειν εἰς τὸ πέλαγος τῶν λόγων ἀποκρύψαντα γῆν, ἀλλὰ μέσον τι ἀμφοτέρους τεμεῖν, quam utramque contentionem usitatam esse p. 30 adn. 2 et p. 45 sqq. demonstravimus.¹⁵

¹⁵) Ceterum Aristophanes similiter easdem imagines inter se conectit Ran. 994 sqq. [Kock]:

μή σ' ὁ θυμὸς ἀρπάσας
ἐκτός οἶσει τῶν ἐλαῶν.
δεινὰ γὰρ κατηγόρηκεν.
ἀλλ' ὅπως, ὦ γεννάδα,
μὴ πρὸς ὀργὴν ἀντιλέξεις,
ἀλλὰ συστειλας ἄχραιοι
χρῶμενος τοῖς ἰστίοις
εἶτα μάλλον μάλλον ἄξεις
καὶ φυλάξεις
ἡνίκ' ἂν τὸ πνεῦμα λείπῃ
καὶ καθεστηκὸς λάβῃ.

ἀλλ' ὦ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα σεμνά
καὶ κοσμήσας τραγικὸν λῆρον, θαρρῶν τὸν κρουῖν ἀφίει.

Aliis quoque locis comparationibus sophistarum utitur, ut Ran. 1099 sqq. ubi oratorem cum milite comparat:

Μέγα τὸ πρᾶγμα, πολὺ τὸ νεῖκος, ἀδρὸς ὁ πῆλεμος ἐρχεται.
χαλεπὸν οὖν ἔργον διαιρεῖν,
ὅταν ὁ μὲν τεῖνῃ βιαίως,
ὁ δ' ἐπαναστρέφειν δύνῃται κάπερειδεσθαι τορῶς.*
ἀλλὰ μὴ ἴν ταύτῃ κίθησθον.*
εἰσβολαὶ* γὰρ εἰσι πολλαὶ χᾶτεραι σοφισμάτων.
ὅτι περ οὖν ἔγχετον ἐρίζειν,
λέγετον, ἔπιτον, ἀνά δ' ἔρεσθον
τά τε παλαιὰ καὶ τὰ καινὰ.
κάποκινδυνεύετον λεπτόν τι καὶ σοφὸν λέγειν.
εἰ δὲ τοῦτο καταφοβεῖσθον, μὴ τις ἀμαθία προσῆ
τοῖς θεωμένοισιν ὡς τὰ
λεπτὰ μὴ γινῶναι λεγόντων,

^{*)} cf. Kock a. h. l.

Gorg. 493 D: ἄλλην σοι εἰκόνα λέγω ἐκ τοῦ αὐτοῦ γυμνασίου τῆ νῦν comparatio orta est ex frequenti metaphora «εἰκόν», quae, ut exempla afferam, invenitur Gorg. 517 D, legg. I 644 C, ibid. X 906 E; Phaedr. 87 B et D; Men. 72 A.

Denique Plato aequae ac nonnumquam Cicero a translatione fructus [cf. p. 54], sic ipse a metaphora «καρπός» proficiscitur Phaedr. 260 D: ποῖόν τινα οἶει μετὰ ταῦτα τὴν ἑρτορικὴν καρπὸν ὧν ἔσπειρε θεορίζειν;¹⁶ Quae eadem comparatio ei ibid. 276 B obversatur, ubi totam imaginem propagat: τὸς δὲ δὴ μοι εἰπέ· ὁ νοῦν ἔχων γεωργός, ὧν σπερμάτων κήδοιο καὶ ἔγκαρπα βούλοιο γενέσθαι, πότερα σπουδῆ ἢ θέρους

μηδὲν ἱρρωθεῖτε τοῦθ'· ὡς οὐκ ἐθ' οὕτω ταῦτ' ἔχει
ἐστρατευμένοι γάρ εἰσι
βιβλίον τ' ἔχων ἕκαστος μανθάνει τὰ δεξιὰ.
αἱ φύσεις τ' ἄλλως κράτισται,
νῦν δὲ καὶ παρηκόνηνται.

μηδὲν οὖν δεσητον, ἀλλὰ
πάντ' ἐπέξιστον θεατῶν γ' εἶνεχ', ὡς ὄντων σοφῶν
et ibid. 1386 sqq. ubi orationem cum flumine contendit:
ὅτι εἰσέθηκε ποταμὸν ἑριοπωλικῶς
ὕγρον ποιήσας τοῦπος ὡς περ τάρια,
οὐδ' εἰσέθηκας τοῦπος ἐπτερωμένον,

quibus nimirum verbis sophistarum comparationes ac metaphoras irridet.

Deinde ad Nub. 260

λέγειν γενήσεται τριήμερον, κρόταλον, παιπάλη
Kock ipse demonstravit illum ad metaphoras a rhetoribus adhibitas redire.

Denique ibid 316 sqq. quoque rhetoricis translationibus usus est:

ΣΟΚΡ. ἦμιστ', ἀλλ' οὐράναια Νεφέλαι, μεγάλαί θεαὶ ἀνδράσιν
[ἀργοῖς,

ἀπερ γνώμην καὶ διάλεξιν καὶ νοῦν ἡμῖν παρέχουσιν
καὶ τερατεῖαν καὶ περιλεξιν καὶ κροῦσιν καὶ

[κατάληψιν.

ΣΤΡΕ. Ταῦτ' ἄρ' ἀκούσασ' αὐτῶν τὸ φθέγγ' ἢ ψυχῆ μου

[πεπότηται,

καὶ λεπτολογεῖν ἤδη ζητεῖ καὶ περὶ καπνοῦ στενολεσχεῖν
καὶ γνωμιδίῳ γνώμην νύξασ' ἐτέρῳ λόγῳ ἀντιλογησάσθαι.*

εἰς Ἀδώνιδος κήπους ἀρῶν χαίροι θεωρῶν καλοῦς ἐν ἡμέραισιν ὀκτὼ γιγνομένους, ἢ ταῦτα μὲν δὴ παιδιᾶς τε καὶ ἑορτῆς χάριν ὀρώφῃ ἄν, ὅτε καὶ ποιῶν ἐφ' οἷς δὲ ἐσπούδακε, τῆ γεωργικῆς χρώμενος τέχνῃ ἄν, σπείρας εἰς τὸ προσήκον, ἀγαπήνῃ ἄν ἐν ὀγδόῳ μῆνι ὅσα ἔσπειρε τέλος λαβόντα. ΦΑΙ. οὕτω που, ὦ Σώκρατες, τὰ μὲν σπουδῆ, τὰ δὲ ὡς ἐτέρως ἄν, ἢ λέγεις, ποιῶν. ΣΩ. Τὸν δὲ δικαίον τε καὶ καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐπιστήμας ἔχοντα τοῦ γεωργικοῦ φῶμεν ἦττον νοῦν ἔχειν εἰς τὰ ἑαυτοῦ σπέρματα; ΦΑΙ. Ἥμιστά γε. ΣΩ. Οὐκ ἄρα σπουδῆ αὐτὰ ἐν ὕδατι γράψαι μέλανι σπείρων διὰ καλᾶμου μετὰ λόγων ἀδυνάτων μὲν αὐτοῖς λόγῳ βοηθεῖν, ἀδυνάτων δὲ ἱκανῶς τάληθῆ διδάξαι. ΦΑΙ. Οὐκ οὐδὲν τὸ γ' εἰκός. ΣΩ. Οὐ γάρ· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐν γράμμασι κήπους, ὡς ἔοικε, παιδιᾶς χάριν σπερεῖ τε καὶ γράψαι [cf. p. 62. adn. 3], ὅταν γράψῃ, ἑαυτῆς τε ὑπομνήματα ἠησαυριστόμενος, εἰς τὸ λήθης γῆρας ἐὰν ἴκηται, καὶ παντὶ τῷ ταυτῶν ἴχνος μετιόντι ἠεθῆσεται τε αὐτοῦς θεωρῶν φουμένους ἀπαλούς· ὅταν δὲ ἄλλοι παιδιᾶς ἄλλαις χρώνται, συμποσίοις τε ἄρδοντες αὐτοῦς ἐτέροις τε ὅσα τούτων ἀδελφά, τοῦ ἐκείνος, ὡς ἔοικεν. ἀντὶ τούτων οἷς λέγω παίζων διάξει. ΦΑΙ. Παγκάλῃ λέγεις παρὰ φασίλην παιδιῶν, ὦ Σώκρατες, τοῦ ἐν λόγοις δυναμένου παίζειν, δικαιοσύνης τε καὶ ἄλλων ὧν λέγεις περὶ μυθολογοῦντα. ΣΩ. Ἔστι γάρ, ὦ φίλε Φαίδρε, οὕτω πολὺ δ', οἶμαι, καλλίων σπουδῆ περὶ αὐτὰ γίγνεται, ὅταν τις τῆ διαλεκτικῆς τέχνῃ χρώμενος, λαβάν ψυχὴν προσήκουσαν, φυτεῦν τε καὶ σπείρῃ μετ' ἐπιστήμης λόγους, οἱ ἑαυτοῖς τῷ τε φυτεύσαντι βοηθεῖν ἱκανοὶ καὶ οὐχὶ ἄκαρποι, ἀλλὰ ἔχοντες σπέρμα, ὅθεν ἄλλοι ἐν ἄλλοις ἡθῆσι φυόμενοι τοῦτ' ἀεὶ ἀθάνατον παρέχειν ἱκανοί, καὶ τὸν ἔχοντα εὐδαιμονεῖν ποιούντες εἰς ὅσον ἀνθρώπων δυνατόν μάλιστα.

¹⁶) cf. Stallbaum a. h. I

Vita.

Natus sum Max Wiegandt mens. April. die 29 a. 1888 Suerini in urbe Megalopolitana patre Carolo matre Dora e gente Thege, quam a. 1894 mortuum esse valde lugeo. Fidem profiteor evangelicam. Postquam novem per annos Gymnasium Fridericianum Suerinense frequentavi, maturitatis testimonium vere anni 1906 assecutus, ut studiis philologicis et historicis operam darem, Rostochium petivi, ubi per bis senas lunas versatus sum, deinde Monacum et Berolinum, unde vere anni 1908 Rostochium redii.

Praeceptores mihi fuerunt viri doctissimi Crusius, Drerup, Furtwängler, v. Heigel, Otto, Rehm Monacenses; Mewaldt, Norden, Reich, Schäfer, Vahlen, v. Wilamowitz-Moellendorff Berolinenses; Bloch, Erhardt, Geffcken, Helm, Kern, Kolbe, Lueders, Plasberg, Watzinger Rostochienses.

Exercitationibus philologicis historicis philosophicis archaeologicis ut interessem, veniam dederunt Bloch, Erhardt, Geffcken, Kern, Kolbe, Plasberg, Watzinger.

Quibus omnibus summas gratias ago, imprimis J. Geffcken, R. Helm, qui me hac in dissertatione facienda permultum adiuvit, Gu. Kolbe, nec non Ottoni Plasberg, qui me ad hunc libellum componendum concitavit.

